

Digitalisering av revisjonen i små og mellomstore revisjonsselskaper

Automatisering av utvalgsprosessen illustrert ved SmartBob

JØRGEN JOHANNESSEN
BJØRNAR KALLHOVD

VEILEDER

Sylvi Nerskogen
Geir Haaland

Universitetet i Agder, 2019

Handelshøyskolen
Institutt for økonomi

Forord

Denne masteroppgaven er skrevet som en avslutning på vår mastergrad i regnskap og revisjon på Handelshøyskolen ved Universitet i Agder. Oppgaven utgjør 30 studiepoeng for hver av oss, og markerer overgangen fra studielivet til arbeidslivet.

Vi ønsket å skrive en masteroppgave som var relevant for studieretningen vår, og valgte derfor et tema innenfor revisjon. I løpet av masterstudiet har det blitt fokusert lite på digitalisering av revisjonen, til tross for hvor dagsaktuelt temaet er. Det har også blitt viet lite oppmerksomhet til små og mellomstore revisjonsselskaper, da revisjonsfagene har tatt utgangspunkt i de store aktørene. Dette gjorde oss nysgjerrige på å undersøke hvordan små og mellomstore revisjonsselskaper utfører revisjonen, og hvilke muligheter digitalisering gir dette segmentet. Vi tror denne masteroppgaven kan være nyttig og relevant for mange innenfor revisjonsbransjen, ettersom det er lite tidligere forskning på digitalisering av små og mellomstore revisjonsselskaper.

Å arbeide med en masteroppgave gjennom seks måneder har ført med seg engasjement, frustrasjon og mange spennende samtaler. Da det er første gang vi har jobbet med noe så omfattende, har det vært både utfordrende og lærerikt.

Vi vil takke våre veiledere Sylvi Nerskogen og Geir Haaland for deres kunnskap og rådgivning gjennom prosessen med denne masteroppgaven. Vi vil også takke Steve Cole og Prisolve for samarbeidet som ga oss muligheten til å skrive om SmartBob. Sist, men ikke minst vil vi takke alle respondentene som stilte opp til intervju midt i årsoppgjøret.

Kristiansand, 03.06.2019

Jørgen Johannessen og Bjørnar Kallhovd

Sammendrag

Bakgrunnen for denne studien er i hovedsak et offentlig tilsyn av revisjonsbransjen, som avdekket svakheter ved deler av utvalgsprosessen. Tilsynet tydet på at små og mellomstore revisjonsselskaper hadde de største utfordringene, blant annet ved utførelsen og dokumentasjonen av utvalg. Dagens teknologiske utvikling kan by på mulige løsninger som kan påvirke revisjonen. De store aktørene i bransjen har i lengre tid utviklet egne revisjonsverktøy for å forbedre sin praksis, noe små og mellomstore revisjonsselskaper ikke har hatt ressursene til. Det nye norskutviklede revisjonsverktøyet SmartBob er utviklet for nettopp dette segmentet, og har automatiske funksjoner som skal bistå revisor gjennom revisjonen.

I denne studien er formålet å kartlegge dagens praksis og hvordan automatisering kan påvirke utvalgsprosessen hos små og mellomstore revisjonsselskaper. Utvalgsprosessen utgjør i denne studien revisors risikovurdering, utvalg i revisjon og dokumentasjon. Studien tar for seg SmartBob som et eksempel på automatisering.

For å danne grunnlaget i studien ble det gitt en innføring i revisjonsteori, samt en fordypning i de utvalgte temaene som var sentrale i studien. Det ble utført syv dybdeintervjuer med revisorer i små og mellomstore revisorselskaper for å samle inn data. Studien benyttet seg av kvalitativ forskningsmetode, da dette var mest hensiktsmessig for studiens formål.

Våre funn viser at automatisering kan påvirke dagens risikovurdering, utvalgsmetoder og dokumentasjon. Studien indikerer gunstige effekter som tidsbesparelse, dypere innsikt, mindre overrevidering og mer tilfredsstillende dokumentasjon. På den andre siden tyder funn på en generell utfordring med automatisering når det kommer til de minste revisjonskundene. Størrelsen og kompleksiteten på de mindre revisjonskundene kan være bedre egnet for vurderinger og metoder basert på revisors profesjonelle skjønn.

Innholdsfortegnelse

Forord	I
Sammendrag.....	II
Figurliste.....	V
Tabelliste	V
Formelliste	V
1. Innledning	1
1.1 Bakgrunn.....	1
1.2 Problemstilling.....	2
1.3 Oppgavestruktur.....	3
2. Teori	4
2.1 Formålet med revisjon og revisors rolle	4
2.2 God revisjonsskikk.....	5
2.3 Profesjonell skepsis og skjønn.....	5
2.4 Revisjonsrisikomodellen.....	6
2.4.1 Revisjonsrisiko.....	7
2.4.2 Risiko for vesentlig feilinformasjon	8
2.4.3 Oppdagelsesrisiko.....	8
2.5 Revisjonsprosessen.....	9
2.5.1 Oppdragsvurdering	9
2.5.2 Risikovurdering.....	10
2.5.3 Strategi og planlegging	12
2.5.4 Revisjonshandlinger.....	13
2.5.5 Konklusjon og rapportering.....	16
2.6 Revisjon av mindre enheter	17
3. Utvalgte revisjonshandlinger og digitalisering.....	19
3.1 Analytiske handlinger	19
3.2 Utvalg i revisjon.....	20
3.2.1 Utvalgsstørrelse.....	21
3.2.2 Utvalgsmetoder	22
3.2.3 Resultatet av testen basert på utvalget	24
3.3 Dokumentasjon av revisjonen.....	25
3.4 Digitalisering i revisjon.....	26
4. Metode.....	28
4.1 Forskningsdesign.....	28
4.1.1 Forskningsmetode.....	29

4.1.2	Datainnsamlingsmetode	29
4.1.3	Intervjuguide	31
4.2	Datainnsamling	32
4.2.1	Gjennomføring av intervju	33
4.2.2	Transkribering og etterarbeid.....	33
4.3	Forskningskvalitet	34
4.3.1	Reliabilitet	34
4.3.2	Validitet.....	35
5.	SmartBob	37
5.1	Prisolve	37
5.2	Hva er SmartBob?	37
5.3	Funksjoner i SmartBob	38
6.	Presentasjon og analyse av funn	43
6.1	Om informantene	43
6.2	Begrepene digitale verktøy og automatisering	44
6.3	Risikovurdering.....	46
6.3.1	Dagens praksis	46
6.3.2	Bruken av SmartBob og automatisering	50
6.4	Utvalg i revisjon.....	52
6.4.1	Dagens praksis	52
6.4.2	Bruken av SmartBob og automatisering	57
6.5	Dokumentasjon	61
6.5.1	Dagens praksis	61
6.5.2	Bruken av SmartBob og automatisering	64
7.	Avslutning og konklusjon	67
7.1	Begrensninger	71
7.2	Videre forskning	71
	Litteraturliste	73
	Vedlegg	77
Vedlegg 1:	Intervjuguide	77
Vedlegg 2:	Informasjons- og samtykkeskriv	80
Vedlegg 3:	Refleksjonsnotat – Jørgen Johannessen	83
Vedlegg 4:	Refleksjonsnotat - Bjørnar Kallhovd	86

Figurliste

Figur 1 - Audit risk model components	7
Figur 2 - Revisjonsprosessen.....	9
Figur 3 - Sammenhengen mellom utvalgsstørrelse og populasjonens størrelse	21
Figur 4: SmartBob	38

Tabelliste

Tabell 1 - Typer modifiserte konklusjoner.....	17
Tabell 2 - Timing and purposes of analytical procedures	19
Tabell 3 - Oversikt over informanter.....	43

Formelliste

Formel 1 - Revisjonsrisikomodellen	7
--	---

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

I 2016 utførte Finanstilsynet et tematisyn på 65 revisjonsselskaper for å undersøke etterlevelsen av ISA 530 *Stikkprøver i revisjon* og øke oppmerksomheten rundt stikkprøver. Blant de utvalgte revisjonsselskapene var også «de 5 store» (Deloitte, PWC, EY, KPMG og BDO) representert. Tilsynet omhandlet hvordan revisjonsselskapene planla, gjennomførte og dokumenterte bruken av stikkprøver i revisjonen. Finanstilsynet fant svakheter ved flere punkter gjennom hele prosessen med stikkprøver, blant annet ved utvalgsstørrelsen og dokumentasjonen av utvalget. De fant da flest svakheter hos de små og mellomstore revisjonsselskapene (Finanstilsynet, 2017).

En måte revisorer kan forbedre revisjonen på er ved hjelp av digitale revisjonsverktøy. Tidligere forskning viser at denne typen verktøy reduserer muligheten for menneskelige feil, og kan for eksempel brukes til utvalg, analyser og utforming av arbeidspapirer (Byrnes et al., 2018, s. 289-290). I mange år har digitale revisjonsverktøy blitt brukt i de store revisjonsselskapene som har hatt ressursene til å utvikle dem selv (EY, 2018; KPMG, 2018; PwC, 2018). De siste årene har imidlertid nye, digitale verktøy begynt å komme på markedet for de mindre revisjonsselskapene (Kleppen & Ulvestad, 2018, s. 6).

Et eksempel på et nytt revisjonsverktøy for små og mellomstore revisjonsselskaper, er det norskutviklede verktøyet SmartBob. SmartBob er utviklet av Prisolve, et selskap som først begynte med analyse- og rapporteringsverktøy for ledere og regnskapsførere. Disse verktøyene ble etterhvert videreutviklet og samlet til det som nå kalles SmartBob. Verktøyet ble lansert i desember 2018 og har funksjoner som blant annet regnskapsanalyse, avviksrapporter, automatiske avstemninger og automatiske utvalg (Prisolve, 2019).

1.2 Problemstilling

De små og mellomstore revisjonsselskapene er et segment i revisjonsbransjen som ikke får så mye oppmerksomhet, selv om de står for 51,4 % av revisjonsoppdragene (Finanstilsynet, 2018). Innen forskning på revisjonsbransjen ligger mye av fokuset hovedsakelig på teorien generelt eller på de fem store revisjonsselskapene. På bakgrunn av dette har vi i denne studien valgt å fokusere på de små og mellomstore revisjonsselskapene i Norge, som her utgjør alle revisjonsselskaper utenom «de 5 store». Dette er også et interessant segment sett i lyset av Finanstilsynets tematilsyn, som påpeker flere svakheter ved bruk av stikkprøver hos disse selskapene. Denne studien vil fremfor å fokusere kun på stikkprøver, som er en av utvalgsmetode revisor kan benytte seg av ved utvalg i revisjonen, ta for seg ulike deler av utvalgsprosessen. Vi ønsker å kartlegge dagens praksis på dette området, samt belyse hvordan digitale, automatiske revisjonsverktøy vil kunne endre denne praksisen. Denne studiens problemstilling blir dermed:

Hvordan kan automatisering påvirke utvalgsprosessen for små og mellomstore revisjonsselskaper?

Vi har valgt å dele problemstillingen i tre forskningsspørsmål. Dette er basert på de delene av revisjonen som Finanstilsynet trakk frem, henholdsvis planlegging, gjennomføring og dokumentasjon. For å konkretisere automatisering og sette det i perspektiv for de små og mellomstore revisjonsselskapene, brukes SmartBob som et eksempel på digitale revisjonsverktøy med automatiske funksjoner. Dette gir følgende forskningsspørsmål:

1. *Hvordan kan SmartBob påvirke revisors risikovurdering?*
2. *Hvordan kan SmartBob påvirke utvalg i revisjon?*
3. *Hvordan kan SmartBob påvirke dokumentasjonen av utvalgsprosessen?*

Forskningsspørsmålene tar et bredt perspektiv på utvalgsprosessen for å kunne belyse hvordan automatisering kan påvirke de ulike delene av revisjonen som berører utvalg. Ved å svare på forskningsspørsmålene vil vi få god innsikt i temaet og underbygge problemstillingen.

1.3 Oppgavestruktur

Denne studien er strukturert i syv kapitler. I neste kapittel vil relevant teori bli presentert. Dette starter med en gjennomgang av revisjonsteori, hvor viktige prinsipper blir forklart. Videre vil man få en innføring i hvordan revisjonen utføres.

Videre i kapittel 3 vil utvalgte temaer bli utdypet, og det vil bli gitt et innblikk i digitalisering og automatisering av revisjon. Her blir teori underbygget med tidligere forskning og annen faglitteratur for å øke innsikten i studiens temaer.

Kapittel 4 omhandler forskningsmetode. Her vil valg av forskningsdesign og -metode bli utdypet, samt en forklaring på hvilke vurderinger som ble gjort rundt datainnsamlingsmetoden. Deretter vil selve utførelsen av datainnsamlingen og etterarbeidet bli nøye gjennomgått. Kapitlet avsluttes med en diskusjon rundt studiens forskningskvalitet.

SmartBob vil bli ytterligere presentert i studiens femte kapittel. Da verktøyet står veldig sentralt i studien, har det blitt viet et kapittel til å forklare hva SmartBob er og noen av dens viktigste funksjoner.

I kapittel 6 og 7 vil studiens funn bli presentert, analysert og konkludert på. Innsamlet data vil bli sammenstilt med teori og tidligere forskning, før det konkluderes på forskningsspørsmålene og problemstillingen.

2. Teori

I dette kapittelet introduseres formålet med revisjon, god revisjonsskikk, revisors profesjonelle skepsis og skjønn, og risikomodellen. Videre vil revisjonsprosessen gjennomgås fra start til slutt.

2.1 Formålet med revisjon og revisors rolle

Revisjon kan forklares som opparbeidelsen og vurderingen av informasjon for å kunne gi en uttalelse på hvorvidt det utgitte årsregnskapet og årsberetningen er avgitt i henhold til det gjeldende regelverket (Arens, Elder, Beasley & Hogan, 2017, s. 28). Formålet med revisjonen er å bygge tillit til regnskapet og revisor gjør dette ved å avlegge en revisjonsberetning med høy, men ikke absolutt sikkerhet for at regnskapet er uten vesentlig feil (Arens et al., 2017, s. 169; Gulden, 2016, s. 46). Denne tilliten til regnskapet er viktig for at investorer, banker og myndighetene skal kunne bruke regnskapet som et pålitelig grunnlag for beslutninger (Gulden, 2015, s. 424).

Revisor regnes som samfunnets tillitsperson (revisorloven, 1999, § 1-2). En revisor kan forklares som «[...] en person med høy økonomisk kompetanse, som er uavhengig av, og som ikke har særinteresser i foretaket, [...]» (Gulden, 2015, s. 20). Som det fremkommer av denne definisjonen på revisor, stilles det krav om høy kompetanse og uavhengighet for at revisor skal kunne fungere som en tillitsperson.

Revisorlovens kapittel 4 regulerer revisors uavhengighet og stiller både objektive og subjektive krav (revisorloven, 1999, §4-1). Arens et al. (2017) deler temaet inn i virkelig og tilsynelatende uavhengighet. Virkelig uavhengighet viser til de objektive kravene, og betyr at revisor ikke har forhold som eierposter eller styreverv i revisjonskunden. Dette er forhold som kan påvirke revisors konklusjon på regnskapet. Tilsynelatende uavhengighet handler om hvorvidt revisor fremstår som uavhengig for samfunnet, som fremkommer av de subjektive kravene. Om revisor faktisk er uavhengig har ingen påvirkning på tilliten, da det er samfunnets oppfatning av uavhengigheten som er avgjørende. Dersom revisor er i strid med uavhengighetsreglene kan ikke vedkommende revidere denne kundens regnskap, da tilliten til revisjonen og regnskapets innhold vil svekkes (Gulden, 2015, s. 263-265).

2.2 God revisjonsskikk

Det fremgår av revisorlovens kapittel 5 hvilke oppgaver en revisor har ved revisjon av årsregnskap, der hovedkravet sier at revisor plikter å utføre revisjonsoppdraget etter beste skjønn og i samsvar med god revisjonsskikk (revisorloven, 1999, §5-2). Selv om begrepet «god revisjonsskikk» står så sentralt, sier lovgivningen lite om hva dette innebærer. Lovkravet om god revisjonsskikk er likevel en rettslig standard som blir utfylt av internasjonale standarder (Gulden, 2015, s. 127). Rettslige standarder er hyppig brukt i norsk lovgivning, og betyr at det ikke er absolutte kriterier, men at innholdet i loven defineres av det som forventes å gjelde av samfunnet til enhver tid. God revisjonsskikk betyr dermed å utføre revisjonen i samsvar med det som er anerkjent og praktisert av andre dyktige og ansvarsbevisste revisorer (Gulden, 2015, s. 127).

De internasjonale revisjonsstandardene (ISA) er utarbeidet av International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), som er en del av den global organisasjon for revisorer, International Federation of Accountants (IFAC). Den norske Revisorforening (DnR) har oversatt disse, samt publisert noen spesielle attestasjonsstandarder for særnorske behov som ikke har noen parallell med de internasjonale standardene (Gulden, 2015, s. 134). Samlet utgjør ISA-ene og attestasjonsstandardene den rettslige standarden «god revisjonsskikk» som enhver revisor plikter å forholde seg til. ISA 200 beskriver den uavhengige revisors overordnede mål og ISA-enes virkeområde. Denne standarden inneholder krav om etterlevelse av alle de relevante standardene for revisjonen og revisors ansvar til å sette seg inn i og forstå hele teksten i ISA-ene, samt kunne anvende disse riktig (IAASB, 2010a, pkt. 18-20). I dens punkt 15 og 16 kommer det også frem krav om revisors utøvelse av profesjonell skepsis og skjønn ved planlegging og gjennomføring av revisjonen, som er gjennomgående holdninger i ISA-ene.

2.3 Profesjonell skepsis og skjønn

Revisor plikter å utøve profesjonell skepsis gjennom revisjonen. Profesjonell skepsis er en holdning som innebærer at revisor alltid er oppmerksom på at et regnskap kan inneholde vesentlig feilinformasjon (IAASB, 2010a, pkt. 15). Arens et al. (2017) deler begrepet inn i to prinsipper, en spørrende holdning og en kritisk vurdering av revisjonsbevis. En spørrende holdning betyr at revisor stiller seg kritisk til ledelsens påstander og omstendigheter som kan virke uvanlige (Arens et al., 2017, s. 173). Revisor skal også vurdere påliteligheten av

revisjonsbevis, og være oppmerksom på forhold som kan tyde på misligheter. En del av dette er å vurdere tilstrekkeligheten og hensiktsmessigheten av revisjonsbevisene, samt være forsiktig med å overgeneralisere resultatene. Til tross for tidligere god erfaring med virksomheten og ledelsen, er revisor nødt til å opprettholde den profesjonelle skepsisen for å sikre tilfredsstillende revisjonsbevis (IAASB, 2010a, pkt. A20-A24).

Revisorloven fastsetter at revisor skal utføre revisjonsarbeidet etter beste skjønn (revisorloven, 1999, §5-2), men gir ingen forklaring på hva beste skjønn egentlig betyr (Gulden, 2015, s. 141). ISA 200 definerer profesjonelt skjønn som «*Anvendelsen av relevant opplæring, kunnskap og erfaring innenfor rammen av standarder for revisjon, regnskap og etikk når det fattes informerte beslutninger [...]*» (IAASB, 2010a, pkt. 13).

Å bruke det profesjonelle skjønn på riktig måte er viktig i revisjonen, og kan anses som nøkkelen til en vellykket revisjon (Maria & Oana, 2014, s. 219). Dette er fordi skjønn er gjennomgående i revisjonen, helt fra planleggingsfasen til den avsluttende konklusjonen på regnskapet. ISA 200 trekker blant annet frem fastsettelsen av vesentlighet og revisjonsrisiko, fastsettelsen av typen, tidspunkt og omfang av revisjonshandlinger, og utarbeidelsen av konklusjoner på grunnlag av innhentet revisjonsbevis som områder hvor det profesjonelle skjønn er spesielt viktig og nødvendig (IAASB, 2010a, pkt. A25). Det profesjonelle skjønn er dermed en stor del av helheten. Dette understreker da viktigheten av at revisor opparbeider seg så mye relevant informasjon som mulig om kunden, for å kunne ta gode beslutninger (The Institute of Chartered Accountants of Scotland, 2016).

2.4 Revisjonsrisikomodellen

Risikomodellen er en sentral del av både revisjonsteori og god revisjonsskikk, og kan brukes både «ex ante» og «ex post», altså både før og etter revisjonen. Før revisjonen brukes modellen til å planlegge revisjonshandlingene, og mot slutten av revisjonen brukes den til å kontrollere om revisor har oppnådd tilstrekkelig sikkerhet (Gulden, 2016, s. 117-118). ISA 200 definerer elementene av risikomodellen som revisjonsrisikoen, oppdagelsesrisiko, kontroll- og iboende risiko (IAASB, 2010a, pkt. A34-A39). Dette gir oss da revisjonsrisikomodellen, som kan vises slik:

Revisjonsrisiko = Risiko for vesentlig feilinformasjon * Oppdagelsesrisiko

Revisjonsrisiko = (Iboende risiko * Kontrollrisiko) * Oppdagelsesrisiko

Formel 1 - Revisjonsrisikomodellen. Oversatt fra Stuart, 2012, s. 38

Figur 1 viser hvordan de forskjellige elementene i modellen samhandler for å redusere risikoen til et akseptabelt nivå. Vurderingene av risikoene er gjenstand for profesjonelt skjønn (IAASB, 2010a, pkt. A34) og anslås som høy, middels eller lav. Dette gjør at bruken av og vurderingene basert på modellen avhenger sterkt av revisorens profesjonelle skjønn, noe som også fører til at den ofte endrer seg i løpet av en revisjon. I henhold til ISA 315 er revisor også pålagt å revurdere risikoene under revisjonen om ny, utfyllende informasjon foreligger (IAASB, 2013, pkt. 31).

Figur 1 - Audit risk model components. Oversatt fra <https://cplusglobal.wordpress.com/2014/04/15/audit-risk-model/>

2.4.1 Revisjonsrisiko

Hensikten med revisjon er å oppnå tilstrekkelig sikkerhet til å kunne uttale seg om regnskapet. Denne sikkerheten har sin motpart i revisjonsrisiko, som defineres som risikoen for at revisor konkluderer med at regnskapet er uten vesentlige feil, når det i realiteten foreligger vesentlig feilinformasjon (Stuart, 2012, s. 36; Gulden, 2016, s. 115). Høy, men ikke absolutt sikkerhet settes normalt til 90 - 95 %, som gir en revisjonsrisiko på 5 - 10 %. ISA 320 definerer vesentlig feil som en feil som vil påvirke en beslutning som tas på grunnlag av regnskapet (IAASB, 2010e, pkt. 2). Revisjonsrisikoen blir fastsatt på grunnlag av hvor stor risiko for feil brukerne av regnskapet kan tolerere, og sammen med risikoen for vesentlig feilinformasjon bestemmer den

opdagelsesrisikoen, og dermed mengden revisjonshandlinger som må utføres (Gulden, 2015, s. 430-431).

2.4.2 Risiko for vesentlig feilinformasjon

Risiko for vesentlig feilinformasjon er produktet av revisjonskundens iboende- og kontrollrisiko, og er risikoen for at regnskapet inneholder vesentlige feil før det revideres (IAASB, 2010a, pkt. 13n).

Iboende risiko defineres i ISA 200 som muligheten for at en transaksjonsklasse, kontosaldo eller tilleggsopplysning kan inneholde vesentlig feilinformasjon (IAASB, 2010a, pkt. 13n). Iboende risiko bygger på mer enn bare regnskapet, og er en helhetsvurdering av revisjonskundens forretningsområde, økonomiske og regulatoriske forhold, samt ledelsens kompetanse og integritet (Gulden, 2015, s. 432). Forhold som en ledelse under press, kommende fusjon, dårlig økonomisk stilling, og rask endring i teknologi kan føre til feil eller misligheter i regnskapet, og øker derfor den iboende risikoen (Arens et al., 2017, s. 331).

Kontrollrisikoen defineres i ISA 200 som risikoen for at feilinformasjon ikke blir forhindre, avdekket og korrigert av enhetens interne kontroll (IAASB, 2010a, pkt. 13n). Kontrollrisikoen omfatter alle rutiner og systemer som kan forhindre eller avdekke feil i regnskapet. Eksempler på dette kan være organisasjonsstruktur, ansvarsdeling, og faktiske regnskaps- og kontrollsystemer. Om den interne kontrollen er forventet å fungere, kan kontrollrisikoen settes lavere enn høy, men dette må da bevises gjennom å teste kontrollene (Stuart, 2012, s. 39; Gulden, 2015, s. 433-434).

2.4.3 Oppdagelsesrisiko

Oppdagelsesrisikoen er i henhold til ISA 200 risikoen for at revisjonshandlingene ikke vil avdekke vesentlig feilinformasjon i regnskapet (IAASB, 2010a, pkt. 13e). Dette betyr at oppdagelsesrisikoen er knyttet til mengden revisjonshandlinger som blir utført, eller er planlagt å utføre. Sammenhengen mellom risikoen og mengden revisjonshandlinger er et motsatt forhold, som betyr at jo lavere oppdagelsesrisiko, jo mer revisjonshandlinger må man utføre (Arens et al., 2017, s. 330; Gulden, 2015, s. 430). Det vil alltid være en viss oppdagelsesrisiko da revisor ikke kan oppnå absolutt sikkerhet for at regnskapet er uten vesentlig feil, men graden av risiko avhenger av revisjonsarbeidet og de andre elementene i modellen.

2.5 Revisjonsprosessen

Revisjonsprosessen består av flere ulike faser, som må ses i sammenheng da revisor kan få kjennskap til nye forhold og hendelser i løpet av revisjonen (Gulden, 2015, s. 28). Disse funnene kan føre til at de planlagte revisjonshandlingene og vurderingene må endres for at revisor skal nå sitt overordnede mål, nemlig å oppnå «*betryggende sikkerhet for at regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil*» (IAASB, 2010a, pkt. 5.) De forskjellige fasene er illustrert i Figur 2, som er inspirert av Gulden (2016) sin fremstilling av revisjonsprosessen. Den viser hvordan fasene henger sammen, og vil bli videre forklart nedenfor.

Figur 2 – Revisjonsprosessen

2.5.1 Oppdragsvurdering

I forkant av selve revisjonen, skal det foretas en oppdragsvurdering. Dette innebærer at revisor må vurdere om man har tilstrekkelig kapasitet og formell og reell kompetanse, samt oppfyller kravene til objektivitet og at det ikke foreligger andre forhold som er til hinder for at revisor kan påta seg oppdraget (Gulden, 2015, s. 21-22). I henhold til ISA 210 må revisor alltid ta stilling til disse momentene, både ved forespørsel om nytt eller løpende revisjonsoppdrag (IAASB, 2010b, pkt. 13). Ved løpende oppdrag vil revisor være mer opptatt av endringer i disse momentene og

vil følgelig være et mindre ressurskrevende arbeid da fundamentet allerede er lagt, sammenlignet med inngåelse av et nytt oppdrag.

Når disse vurderingene er gjort og revisor tar på seg oppdraget, begynner revisjonen med risikovurderingen. Revisor skal, gjennom forståelse av enheten og dens omgivelser, danne seg en forståelse av kunden, sette vesentlighetsgrense og anslå risikoene for vesentlig feilinformasjon. I avsnitt 2.4 ble risikomodellen presentert og den vil være en gjennomgående modell i de ulike fasene av revisjonsprosessen.

2.5.2 Risikovurdering

Revisor vil benytte seg av risikomodellen for å identifisere risiko, planlegge og utføre hensiktsmessige revisjonshandlinger. Dette med formål om å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå (Gulden, 2015, s. 430). Revisjonsrisikoen består av iboende risiko, kontrollrisiko og oppdagelsesrisiko, der iboende- og kontrollrisiko samlet ofte omtales som «risiko for vesentlig feilinformasjon».

For å kunne opparbeide seg en mening om hva som er å anse som vesentlig feilinformasjon, vil revisor bruke sitt profesjonelle skjønn for å fastsette en vesentlighetsgrense. Dette baseres på revisors oppfatning om hva som vil få en bruker av regnskapet til å endre sin mening om selskapet (Gulden, 2016, s. 85). Det brukes ofte en prosentandel av en valgt referanseverdi når vesentligheten for regnskapet totalt sett fastsettes. ISA 320 trekker frem flere faktorer som spiller inn på valg av en hensiktsmessig referanseverdi, blant annet enhetens eier- og finansieringsstruktur, elementene i regnskapet eller om det er noen poster som regnskapsbrukerne har en tendens til å fokusere på (IAASB, 2010e, pkt. A4). Revisor skal også fastsette, basert på skjønn, en arbeidsvesentlighetsgrense som er lavere enn vesentlighetsgrensen for regnskapet totalt. Dette gjøres for å redusere muligheten for at summen av ikke-korrigert og uavdekket feilinformasjon skal overstige vesentlighetsgrensen for det totale regnskapet (IAASB, 2010e, pkt. 9). Dersom det underveis i revisjonen kommer frem informasjon som ville fått revisor til å sette en annen vesentlighetsgrense, skal revisor revurdere denne. Hvis vesentlighetsgrensen blir satt lavere, skal revisor ta en vurdering på om det er nødvendig å endre arbeidsvesentlighetsgrensen også (IAASB, 2010e, pkt. 12 og 13).

ISA 315 omhandler revisors risikovurdering og de pålagte risikovurderingshandlingene. Dette har som formål å danne grunnlaget for å anslå risikoene for vesentlig feilinformasjon og hvordan disse skal håndteres (IAASB, 2013, pkt. 3). I henhold til standardens pkt. 5 og 6, skal disse risikovurderingshandlingene omfatte:

- *Forespørsel* til personer i enheten som etter revisors skjønn kan være til hjelp for å identifisere risiko for vesentlige feil, som enten skyldes misligheter eller feil.
- *Analytiske handlinger* kan omfatte både finansiell og ikke-finansiell informasjon som kan hjelpe revisor med å identifisere uvanlige eller uventede hendelser som kan bidra til å oppdage risikoer for vesentlige feil, og dermed danne et grunnlag for valg av handlinger for å håndtere anslåtte risikoer.
- *Observasjon og inspeksjon* brukes ofte i sammenheng med forespørsler til ledelsen og andre for å understøtte denne informasjonen. Eksempler på denne revisjonshandlingen kan være observasjon av utførelsen av enhetens rutiner eller inspeksjon av dokumenter eller håndbøker for interne kontroller.

Gjennom anvendelse av disse handlingene skaffer revisor seg informasjon om kundens interne og eksterne forhold for å kartlegge hvor risiko for vesentlig feilinformasjon kan foreligge i regnskapet (Gulden, 2016, s. 86-88). Revisors kjennskap til kundens bransje, relevante regulatoriske forhold og andre mer generelle faktorer som rentenivået og den økonomiske situasjonen er eksempler på eksterne forhold som det må tas stilling til. Interne forhold innebærer enhetens virksomhet, eier- og styringsstruktur, organisering- og finansieringsform, regnskapspolicyer, mål og strategier, og interne kontroller (IAASB, 2013, pkt. 11 og 12).

Revisor vil også gjennom sin forståelse av enhetens art og dens interne kontroll kartlegge rutine og kontrolltiltakene som virksomheten har for å sikre at blant annet regnskapet blir riktig. Begrepet «intern kontroll» kan forklares som en kontinuerlig prosess som utføres for å ta hånd om identifiserte risikoer som truer enhetens måloppnåelse, når det kommer til pålitelig finansiell rapportering, mål- og kostnadseffektiv drift og etterlevelse av gjeldende lovverk (IAASB, 2013, pkt. 12 med veiledningspunkter). Disse kontrollaktivitetene kan enten være manuelle systemer eller IT-systemer. Eksempler på slike kan være arbeidsfordeling, fysiske

kontroller, informasjonsbehandling, gjennomgåelse av resultater eller autorisasjon (IAASB, 2013, pkt. A99). Slike kontroller kan utføres både internt og eksternt, i den forstand at selskapet benytter seg av en ekstern serviceorganisasjon til for eksempel regnskapsføring (Gulden, 2016, s.355-356). ISA 402 utfyller ISA 315 på dette området og gir revisor veiledning på hvordan dette skal håndteres (IAASB, 2010g, pkt. 1).

Basert på all denne informasjonen som revisor innhenter, blir det anslått iboende risiko og kontrollrisiko. Vurderingen vil ha en viktig rolle for hvilken angrepsvinkel revisor velger, og hvor grundige undersøkelser revisor vil planlegge å gjennomføre (Gulden, 2016, s. 86).

2.5.3 Strategi og planlegging

I denne fasen vil revisor planlegge revisjonen for å håndtere den identifiserte risikoen i forrige fase. Ifølge ISA 300 har revisor et mål om at revisjonsarbeidet skal bli utført på en måleffektiv måte. Dette gjøres ved å utarbeide en overordnet revisjonsstrategi som beskriver revisjonens innhold, når den skal utføres og angrepsvinkel, samt gir veiledning for utarbeidelsen av revisjonsplanen (IAASB, 2010d, pkt. 7). Angrepsvinkelen vil i dette tilfellet bety hvilke risikohåndteringshandlinger revisor velger, enten en kombinasjon av test av kontroller og substanshandlinger, eller bare substanshandlinger (Gulden, 2016, s.86). Disse vil bli ytterligere forklart i avsnitt 2.5.4.

Angrepsvinkelen velges basert på risikovurderingshandlingene. Dersom revisor ved kartleggingen av de interne kontrollene antar at kontrollrisikoen er høy, er det lite hensiktsmessig å teste kontrollene da revisor har en formening om at kontrollene ikke kan avdekke eller korrigere feil. Revisor vil heller basere seg på bare substanshandlinger. Omfanget av substanshandlinger må være så stort at oppdagelsesrisikoen blir lav, sett i sammenheng med risikomodellen (Stuart, 2012, s. 35-36; Gulden, 2016, s.130). Hvis derimot kontrollrisikoen antas å være lav eller middels, kan det være mest hensiktsmessig å planlegge en kombinasjon av test av kontroll og substanshandlinger. Dette fører til at typen, tidspunkt og mengden av substanshandlinger blir tilpasset, noe som kan redusere ressursbruken ettersom substanshandlinger ofte er detaljerte og tidkrevende (Gulden, 2016, s. 86). Dette forholdet mellom kvaliteten på enhetens

interne kontroll og revisors mengde av revisjonshandlinger er en av grunntankene i revisjonsteorien (Gulden, 2015, s. 24).

Ved utarbeidelse av den overordnede strategien vil revisor bruke den informasjonen han har opparbeidet til å fastsette hvilke, når og hvor stor del av ressursene som skal tildeles bestemte revisjonsområder. Deretter vil revisor utarbeide en revisjonsplan som inneholder en detaljert beskrivelse av typen, tidspunkt og omfang av planlagte risikovurderingshandlinger, videre revisjonshandlinger på påstandsnivå, og andre revisjonshandlinger som må utføres (IAASB, 2010d, pkt. 9; Gulden, 2016, s. 92). I revisjonsplanen må de ulike revisjonshandlingene knyttes opp mot transaksjonstypene, opplysningene i regnskapet og ulike kvaliteter ved disse.

De ulike kvalitetene omtales ofte som påstander om transaksjonsklasser, kontosaldoer og tilleggsopplysninger. Det er ledelsen i det selskapet som skal revideres som påstår at informasjonen i det avgitte regnskapet har visse kvaliteter, og det er disse revisor benytter seg av ved vurderingen av risiko og planleggingen av revisjonshandlinger (Gulden, 2016, s. 158). Et eksempel på en slik påstand er fullstendighet, som betyr at alle transaksjoner som skulle vært registrert i regnskapet, er registrert. En annen like viktig påstand er gyldighet, som betyr at transaksjoner som er registrert har forkommet og vedrører enheten (IAASB, 2013, pkt. A129).

2.5.4 Revisjonshandlinger

Revisor vil i denne fasen gjennomføre de planlagte handlingene i henhold til revisjonsplanen som ble utarbeidet i strategi og planleggingsfasen, med det formål å *«innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis vedrørende de anslåtte risikoene for vesentlig feilinformasjon gjennom utforming og utførelse av egnede revisjonshandlinger for å håndtere disse risikoene»* (IAASB, 2010f, pkt. 3). Revisjonsbevis er definert i ISA 500 som *«informasjon brukt av revisor for å komme frem til konklusjonene som revisors mening bygger på»* (IAASB, 2010h, pkt. 5). Innsamling av revisjonsbevis utføres ved test av kontroll og substanshandlinger.

Test av kontroll

Test av kontroll er definert i ISA 330 som «*Revisjonshandlinger som er utformet for å vurdere måleffektiviteten av kontrollene med hensyn på å forebygge, eller avdekke og korrigere, vesentlig feilinformasjon på påstandsnivå*» (IAASB, 2010f, pkt. 4). En forutsetning for test av kontroll, er at revisor ved risikovurderingen har en forventning om at den interne kontrollen fungerer effektivt. Dette betyr at revisor ikke er nødt til å teste den interne kontrollen i alle tilfeller, men skal etter ISA 315 opparbeide seg en forståelse av den og anvende revisors profesjonelle skjønn for å avgjøre om det er relevant for revisjonen å bygge på den. Kartleggingen av rutinene og de interne kontrollene gir ikke nok grunnlag til å trekke en konklusjon på hvor høy kontrollrisikoen faktisk er, ettersom revisor ikke vet om de har blitt effektivt tatt i bruk gjennom hele perioden (Gulden, 2016, s. 157). Revisor må dermed teste kontrollene for å underbygge sin vurdering av kontrollrisikoen. Det er verdt å nevne at selv om test av kontroller ikke er det samme som opparbeidelsen av forståelse og vurdering av interne kontroller, så anvendes de samme artene av revisjonshandlinger og revisor kan se det hensiktsmessig å gjøre disse to handlingene samtidig (IAASB, 2010f, pkt. A21). Stuart (2012) nevner fire forskjellige metoder for å skaffe seg bevis:

- *Observasjon* av utførelsen av en kontroll som for eksempel gjøres av enhetens ansatte.
- *Inspeksjon* av dokumenter, for eksempel skaffe bevis for autorisasjon ved inspeksjon av registrerte regnskapsopplysninger.
- *Etterprøving* av kontrollen for å se om det er feil der det i utgangspunktet er en kontroll som skulle avdekket denne feilen.
- *Forespørsel* rettet til den personen som utfører kontrollen for å høre hvordan den utføres.

Substanshandlinger

Det fremgår av ISA 330 (IAASB, 2010f, pkt. 18) at revisor uavhengig av den anslåtte risikoen for vesentlig feilinformasjon, skal utforme og utføre substanshandlinger for hver enkelt vesentlig transaksjonsklasse, kontosaldo og tilleggsopplysning. Substanshandlinger har den hensikt å redusere oppdagelsesrisikoen til et tilstrekkelig lavt nivå slik at revisjonsrisikoen blir akseptabel, gitt en konklusjon om kontroll- og iboende risiko (Gulden, 2016, s. 169-170). Disse revisjonshandlingene er utformet med det formål å avdekke vesentlig feilinformasjon på påstandsnivå, og kan deles opp i detaljtester og analytiske substanshandlinger. Det avhenger av omstendighetene om revisor velger å utføre analytiske substanshandlinger alene eller i

kombinasjonen med detaljtester, eller bare detaljtester for å redusere revisjonsrisikoen til et akseptabelt lavt nivå (IAASB, 2010f, pkt. A43).

Analytiske substanshandlinger går ut på å evaluere rimeligheten av informasjonen i regnskapet mot en forventet verdi ved å for eksempel se på forholdstall mellom eller utviklingen av regnskapstall (Gulden, 2016, s. 170). Hvorvidt analytiske substanshandlinger skal brukes bestemmes av revisors vurdering av kostnad/nytte-forhold basert på profesjonelt skjønn.

Detaljtester omfatter å sammenligne transaksjoner eller saldoer med det underliggende regnskapsmessige grunnlaget. Dette kan ifølge Stuart (2012) og ISA 500 (IAASB, 2010h, A14-A25) gjøres ved:

- *Inspeksjon* av regnskapsregistreringer, dokumenter eller en fysisk undersøkelse av en eiendel som revisor selv gransker. Et eksempel på dette kan være bilagskontroll av reiseregninger.
- *Forespørsler* til personer i eller utenfor enheten, der revisor innhenter informasjon som brukes som revisjonsbevis. Forespørselen kan være både muntlig og skriftlig, formell eller uformell.
- *Eksterne bekreftelser* fra en tredjepart. Her er kravene litt strengere enn ved forespørsel, da en ekstern bekreftelse innhentes som revisjonsbevis i form av et direkte skriftlig svar til revisor fra tredjeparten. Dette kan være i papirform eller elektronisk.
- *Etterregning* av for eksempel den reviderte sin beregning av avskrivninger av driftsmidler eller andre matematiske utregninger som revisor ønsker å kontrollere nøyaktigheten av.

Utvalgtesting i revisjonen

Det forekommer sjeldent at revisor undersøker alt tilgjengelig regnskapsmateriale, i stedet for kontrolleres deler av det. Ved å trekke et utvalg av kontoer eller poster i regnskapet, kan revisor konkludere på en hel populasjon basert på dette utvalget (Gulden, 2016, s. 195). Revisor skal, ved både test av kontroller og detaljtester, velge hvilke metoder som er mest hensiktsmessig å bruke ved utvelgelse av de elementene som skal testes (IAASB, 2010h, pkt. 10). Både ISA 500 og Gulden (2016) deler utvalgsmetodene opp i utvalg av hele populasjonen, utvalg av spesifikke elementer og stikkprøver i revisjon.

2.5.5 Konklusjon og rapportering

I avsnitt 2.2 ble god revisjonsskikk presentert, og det kom frem at revisor plikter å utføre revisjonen i samsvar med god revisjonsskikk. Dette innebærer at revisor ved utførelsen av revisjonen oppfyller de kravene som står i standarden når det kommer til planlegging, innsamling og vurdering av revisjonsbevis, konkludering og rapportering. Det er også nødvendig å dokumentere arbeidet som er gjort og bevis som er innhentet. Revisjonsdokumentasjon har betydning for revisjonsselskapet både innad og utad, da dokumentasjonen blant annet skal vise hvilke handlinger som er gjort og gjør det mulig for andre å etterprøve dette (Arens et al., 2017, s. 822-823; Gulden, 2016, s. 403; IAASB, 2010c, pkt. 8-9).

Konklusjon og rapportering er den siste fasen i revisjonsprosessen. Revisor skal, basert på innhentet revisjonsbevis, danne seg en mening om regnskapet og gi klart uttrykk for denne meningen gjennom en skriftlig konklusjon i revisjonsberetning (IAASB, 2016a, pkt. 6). Det er i hovedsak to typer konklusjoner som revisor kan avgi. Konkluderer revisor med at regnskapet i det alt vesentlige er utarbeidet i samsvar med lov og forskrift, skal en *umodifisert konklusjon* gis. Hvis revisor derimot på bakgrunn av innhentet revisjonsbevis konkluderer med at regnskapet totalt sett inneholder vesentlig feilinformasjon, eller ikke er i stand til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig bevis for å kunne konkludere at regnskapet totalt sett ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, skal revisor avgi en *modifisert konklusjon* (IAASB, 2016a, pkt. 16-19). En modifisert konklusjon kan igjen deles inn tre typer: Konklusjon med forbehold, negativ konklusjon og konklusjon om at revisor ikke kan uttale seg om regnskapet. Hvilken type modifisert konklusjon avhenger av revisors skjønnsmessige vurdering av hvor vesentlig og/eller gjennomgripende feilinformasjonen er (IAASB, 2016b, pkt. 2). At en feil er gjennomgripende betyr at feilen kan ha en større påvirkning på hele regnskapet, fremfor kun en transaksjonskonto eller saldobalanse. Dette kan illustreres på en slik måte:

<i>Typen forhold som ligger til grunn for modifikasjonen</i>	<i>Revisors skjønnsmessige vurdering av hvorvidt virkningen eller den mulige virkningen på regnskapet er gjennomgripende</i>	
	<i>Vesentlig, men ikke gjennomgripende</i>	<i>Vesentlig og gjennomgripende</i>
Regnskapet inneholder vesentlig feilinformasjon	Konklusjon med forbehold	Negativ konklusjon
Manglende mulighet til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis	Konklusjon med forbehold	Konklusjon om at revisor ikke kan uttale seg om regnskapet

Tabell 1 - Typer modifiserte konklusjoner hentet fra ISA 705 (IAASB, 2016b, s.517)

2.6 Revisjon av mindre enheter

Formålet og grunnprinsippene for revisjon er de samme uavhengig av revisjonskundene, likevel er det spesielle forhold knyttet til størrelsen på kunden som kan påvirke revisjonen. Standardene har derfor flere steder gitt veiledning for revisjon av mindre enheter. Regnskapsloven (1998) §1-6 definerer små foretak som selskaper med under kr. 70 millioner i salgsinntekt, kr. 35 millioner i balansesum og 50 årsverk. Gulden (2016) legger frem at det er andre kriterier enn regnskapslovens som skal til for å klassifiseres som «mindre enheter» i revisjon. Disse kriteriene er få inntektskilder, lite og oversiktlig regnskap, og enkel eier- og ledelsesstruktur. Den enkle strukturen kan også føre til få interne kontrolltiltak, som igjen kan gi ledelsen mulighet til overstyring av kontrollene. Mindre enheter kan også ha begrenset regnskapskompetanse, og derfor etterspørre rådgivning som kan komme i konflikt med revisors rolle som uavhengig kontrollør av regnskapet. Faktorer som dette kan påvirke gjennomføringen av revisjon av mindre enheter (Gulden, 2016, s. 386-387).

Ved oppdragsvurderingen må revisor foreta seg en nøye vurdering om det er mulig å revidere kunden, da svake regnskaps- og kontrollsystemer kan gjøre at revisor ikke er i stand til å hente inn tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis.

Revisor er pålagt å gjennomføre de samme risikovurderingshandlingene i revisjonen av både mindre og større enheter. I mindre enheter kan det likevel foreligge spesielle omstendigheter som revisor må vurdere. Et lite, aktivt lederskap kan føre med seg spesifikke risikoer ved at de kan ha

mulighet til å overstyre kontroller, ha press på seg som fører til regnskapsmanipulasjon, og det kan være vanskelig å skille mellom private og foretakets kostnader (Gulden, 2016, s. 387). Kundens interne kontroll kan ofte være lite formalisert og etterprøvbar, enten som følge av svake kontrollrutiner eller av at ledelsen utfører alle kontroller selv. I et lite foretak med få ansatte kan det for eksempel være vanskelig å få til en god arbeidsdeling. En aktiv eier eller ledelse som utfører kontroller kan begrense risikoen ved manglende arbeidsdeling, men fører da med seg risiko for at kontrollene blir overstyrt (IAASB, 2013, pkt. A57-A58).

For å bestemme angrepsvinkelen og omfanget av revisjonen, er revisor fremdeles pålagt å utarbeide et strateginotat og en revisjonsplan på mindre enheter. Likevel kan innholdet og graden av detaljer tilpasses forholdene, og i noen tilfeller kan dokumentene slås sammen (Gulden, 2016, s. 389-390; IAASB, 2010c, pkt. A17).

Ved utførelsen av revisjonshandlingene blir dette påvirket av forhold som høy kontrollrisiko. Revisjonen av mindre enheter er ofte preget av mye substanshandlinger, da det kan være lite hensiktsmessig med test av kontroller. Påstander eller kontoer som kan være vanskelig å bekrefte med substanshandlinger alene, kan i noen tilfeller bekreftes med analytiske substanshandlinger, i stedet for test av kontroller. En svakhet med analytiske substanshandlinger er at de kan være upresise, spesielt når det kommer til mindre enheter (Gulden, 2016, s. 390-391).

Dokumentasjonens innhold og grad av detaljer kan tilpasses forholdene i revisjon av mindre enheter. Kravet om at dokumentasjonen skal være tilstrekkelig gjelder fremdeles, men Gulden (2016) legger frem at det kan begrenses til et minimum. Dokumentering kan være tidkrevende arbeid som kan føre til unødvendige kostnader for revisor og revisjonskunden (Gulden, 2016, s. 395-396). Om revisjonen utføres av oppdragsansvarlig alene, kan forhold som kun fungerer som veiledning av revisjonsteam unnlates (IAASB, 2010c, pkt. A16). Dette er et eksempel på hvordan dokumentasjonen kan begrenses, men det er likevel viktig at alle vurderinger av vesentlige forhold og revisjonsbevis blir tatt med.

3. Utvalgte revisjonshandlinger og digitalisering

I dette kapittelet presenteres enkelte temaer som er spesielt viktig for studien. Ved å trekke inn annen relevant forskning og litteratur, vil analytiske handlinger, utvalg i revisjon og revisjonsdokumentasjon bli ytterligere utdypet. Kapittelet blir avsluttet med noen betraktninger rundt digitaliseringens betydning i revisjon. Disse temaene får ekstra oppmerksomhet ettersom de er direkte knyttet til forskningsspørsmålene.

3.1 Analytiske handlinger

Analytiske handlinger kan brukes gjennom hele revisjonen. I henhold til ISA 315 og ISA 520 skal revisor bruke de i risikovurderingen under planleggingen og under avslutningen av revisjonen (IAASB, 2013, pkt. 6; IAASB, 2010i, pkt. 6). I tillegg til de pålagte analytiske handlingene kan revisor bruke analyser som substanshandlinger, men da med visse formkrav (IAASB, 2010i, pkt. 5). I planleggingsfasen kan analyser brukes til å identifisere områder som revisor må fokusere på under revisjonen, og kan bidra til å bestemme hvordan risikoer skal håndteres. Som substanshandlinger brukes analysene oftest til å redusere mengden av andre substanshandlinger. Sammen med god intern kontroll, kan en analyse som substanshandling være nok til å bekrefte en regnskapspost. Under den avsluttende fasen brukes analytiske handlinger til å få et overblikk over det nå reviderte regnskapet. Dette hjelper revisor når det kommer til den overordnede konklusjonen på regnskapet, og man kan eventuelt finne nye risikomomenter som man ikke har vært klart over og innrettet revisjonen etter (Arens et al., 2017, s. 232-233). Tabellen under viser hvordan analytiske handlinger kan brukes i de forskjellige fasene av revisjonen (Arens, Elder & Beasley, 2005, s. 208).

Fase/Formål	Planlegging	Utførelse	Avslutning
Forstå kundens industri og virksomhet	Hovedformål		
Vurdere fortsatt drift	Sekundærformål		Sekundærformål
Identifisere mulig feilinformasjon (fokusområder)	Hovedformål	Sekundærformål	Hovedformål
Redusere substanshandlinger	Sekundærformål	Hovedformål	

Tabell 2 - Timing and purposes of analytical procedures. Oversatt fra Arens et al., 2005, s. 209

Analytiske handlinger er et nyttig verktøy i planleggingsfasen. Hovedformålet er å bygge en forståelse for hvordan virksomheten fungerer og dens posisjon i bransjen, samt danne grunnlaget i risikovurderingen. Blant de mest brukte analytiske handlingene finner man endringsanalyser for nøkkeltall og andre data (Appelbaum, Kogan & Vasarhelyi, 2017, s. 4; Stuart, 2012, s. 32-33).

En endringsanalyse handler om å se på en virksomhets situasjon sammenlignet med tidligere år, enten man ser på finansielle eller ikke-finansielle data (Arens et al., 2017, s. 233). Nøkkeltall som bruttofortjeneste og egenkapitalrentabilitet kan hjelpe revisor med å vurdere virksomhetens fortsatt drift, og samtidig gi en indikasjon på om det kan være risiko for feil rundt salgsinntektene. Finansielle og ikke-finansielle data kan sammenlignes med gjennomsnitt i bransjen, konkurrenter og virksomhetens tidligere år. Dette kan vise utviklinger og trender, og dermed risikoområder. Et eksempel på ikke-finansielle data er kundetilfredshet, og om man sammenligner den for år til år kan man danne seg en forventning om hvordan virksomhetens salgsinntekt har utviklet seg. Om kundetilfredsheten går ned, mens salgsinntekten går opp, kan dette tyde på at revisor må undersøke inntektskontoene (Arens et al., 2017, s. 232-236). Hvilke analyser som er mest hensiktsmessige i revisjonen er opp til revisors skjønn, det samme gjelder hvordan metodene skal utføres. Faktorer som påvirker dette valget kan være mengden data som er tilgjengelig, kvaliteten på data og hva revisor ønsker å oppnå med analysen (Appelbaum et al., 2017, s. 9).

3.2 Utvalg i revisjon

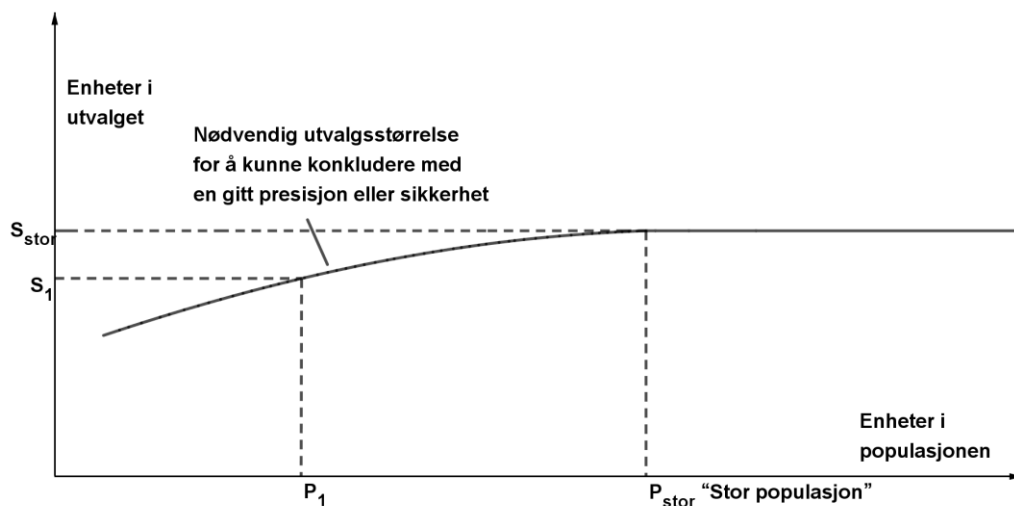
Å trekke et utvalg fra en populasjon er en viktig del av revisjonen, enten det er test av kontroller eller detaljtest av en kontosaldo eller transaksjonsklasse. For test av kontroller handler det om å teste om kontrollen er tilstede og fungerer, som nærmest et ja- eller nei-spørsmål. Ved detaljtesting handler utvalg om å bekrefte at en populasjon er uten vesentlige feil (Stuart, 2012, s. 234). Uavhengig av om man skal utføre test av kontroller eller en detaljtest, består fremgangsmåten av de samme tre stegene:

1. Planlegge utvalget
2. Utføre utvalget og testen
3. Vurdere resultatet

I planleggingen er det viktig å ta hensyn til formålet med utvalget, populasjonen, og metoden man skal bruke for å trekke utvalget. Dette for å sørge for at utvalgsstørrelsen og -metoden er hensiktsmessig for den ønskede testen (Arens et al., 2017, s. 524). Det er viktig å merke seg at standardene ikke fremhever noen metode som bedre enn noen annen, verken når det kommer til valg av utvalgsstørrelse eller -metode (IAASB, 2010h, pkt. A52; IAASB, 2010j, pkt. A9-A11). Det er likevel stor usikkerhet blant revisorer ved fastsettelse av blant annet utvalgsstørrelse, kriterier for utvelgelse og hvordan konklusjoner for regnskapet skal trekkes basert på testen (Finanstilsynet, 2017). Selv om statistisk utvelgelse har god teori i ryggen, velger mange revisorer ikke-statistisk utvelgelse basert på sitt profesjonelle skjønn, en metode som det i flere tilfeller viser seg å være vanskelig å forklare eller forsvare i etterkant (Gulden, 2016, s. 196).

3.2.1 Utvalgsstørrelse

Det finnes flere forskjellige metoder for å fastsette utvalgsstørrelsen når man skal trekke utvalg, og hva som er mest hensiktsmessig avhenger av hva man skal teste og hvordan utvalget skal trekkes. Ved test av kontroller kan man basere utvalgsstørrelsen på hvor ofte kontrollen utføres, eller bruke en statistisk modell for å beregne riktig størrelse (Stuart, 2012, s. 248-253). Ved detaljtesting kan man også bruke statistikk for å komme frem til en passende utvalgsstørrelse, basert på ulike faktorer som forventet og tolererbar feil, for å oppnå ønsket sikkerhet ved utvalget. Når populasjonen er over en viss størrelse, har ikke lenger dens størrelse noen påvirkning på utvalgsstørrelsen, som vist gjennom følgende figur (Gulden, 2016, s. 220-221).

Figur 3 - Sammenhengen mellom utvalgsstørrelse og populasjonens størrelse. Hentet fra Gulden, 2016, s. 221

Ved bruk av en statistisk formel for å beregne utvalgsstørrelsen, viser Israel (1992) det samme som figuren. Formelen viser at utvalgsstørrelsen blir den samme når populasjonen er over en viss størrelse. På den andre siden av skalaen, gir en liten populasjon et relativt stort utvalg når en ønsker høy grad av sikkerhet (Israel, 1992, s. 3). Revisor har også mulighet til å fastsette utvalgsstørrelsen basert på sitt profesjonelle skjønn, ved selv å bestemme utvalgsstørrelsen som vurderes som mest hensiktsmessig for revisjonen. Dette kan for eksempel være mer hensiktsmessig ved små populasjoner, men gjør det vanskeligere å vurdere om en har samlet tilstrekkelig revisjonsbevis for populasjonen (Stuart, 2012, s. 263-269).

Christensen, Elder og Glover (2015) gjorde en studie på utvalg og utvalgsstørrelser på seks store internasjonale revisjonsselskaper i USA, og fant at selskapene hadde forskjellig fokus på statistiske eller ikke-statistiske metoder. Uavhengig av metoden delte selskapene den samme svakheten når det kom til utvalgsstørrelsene, nemlig deres strenge retningslinjer angående valg av skjønnsmessig eller statistisk utvalg. Risikovurderingen og størrelsen på kunden bidrar til å bestemme hva som er mest hensiktsmessig for kunden, og ved for strenge retningslinjer kan revisor miste denne sammenhengen og bruke samme metode uavhengig av de individuelle kundene (Christensen et al., 2015, s. 75). Finanstilsynet tematisyn på stikkprøver utført i 2016 gjorde lignende funn, blant annet at utvalgsstørrelsen var lavere enn forventet, uten at utvalget var gjort sammen med noen annen testing for å innhente tilstrekkelig revisjonsbevis (Finanstilsynet, 2017, s. 14).

3.2.2 Utvalgsmetoder

Man deler normalt utvalgsmetodene inn i statistiske og ikke-statistiske metoder (Stuart, 2016, s. 263-264). Ved statistiske utvalgsmetoder har alle elementer i populasjonen en kjent sjanse for å bli plukket ut, som gjør at risikoene og utfallet av utvalget kan kvantifiseres og regnes på. Ved ikke-statistiske metoder blir dette umulig, risikoen må estimeres og utfallet må vurderes (Arens et al, 2017, s. 524-525).

Innenfor statistiske utvalgsmetoder er i hovedsak to metoder som er mest brukt; tilfeldig utvalg, og systematisk utvalg. For at et tilfeldig utvalg skal være statistisk korrekt er det viktig at hvert element i populasjonen har en lik sjanse for å bli valgt. Dette gjøres normalt ved hjelp av et

program som generer tilfeldige tall, for eksempel fakturanumre, som så trekkes ut av populasjonen. Et systematisk utvalg er også en form for tilfeldig utvalg, men gjøres ved hjelp av at det beregnes et intervall mellom elementene som skal trekkes ut. Intervallet beregnes ut fra populasjonen og utvalgsstørrelsen, slik at intervallet gir riktig antall elementer, jevnt fordelt i populasjonen. Man starter da med å velge et tilfeldig tall, og tar så hvert intervall derfra. Om intervallet er 20, og det tilfeldige tallet er 9, tar man da bilag nr. 9, 29, 49, 69 osv. Fordelen med metoden er at den er enkel å utføre, men ulempen er at feil ikke nødvendigvis er fordelt tilfeldig i populasjonen, og det er derfor en sjanse at man ikke oppdager periodiske feil (Arens et al., 2017, s. 525-526). En tredje metode som kan brukes er pengeenhetsutvalg, på engelsk «monetary unit sampling» (MUS). Metoden dreier seg om å trekke ut enkelte kroner fra den totale populasjonen i kroner, i stedet for enkelte fakturaer eller lignende. Når man da trekker ut en krone, er den koblet til en faktura, som så testes. Etersom populasjonen og elementene blir omgjort til kronestykker, blir dette en verdiveid utvalgsmetode. Det betyr at store elementer har en større sjanse for å bli valgt. Etersom en større faktura har flere kronestykker, og har derfor en større sjanse for å bli trukket ut (Stuart, 2012, s. 269). Pengeenhetsutvalg kan gjøres både systematisk og tilfeldig, med teknikkene beskrevet ovenfor. En studie av Hoogduin, Hall, Tsay og Pierce (2015) viser at systematisk utvalg med pengeenhetsutvalg har en høyere oppdagelsesrisiko enn tilfeldig utvelgelse, og derfor burde unngås. Dette støttes også av standardene som anbefaler tilfeldig utvalg ved pengeenhetsutvalg (IAASB, 2010j, vedlegg 4). Metoden er mye brukt blant de store internasjonale revisjonsselskapene, men krever en del teknisk kompetanse for å sette opp og bruke, med mindre man har en programvare for dette (Christensen et al., 2015, s. 62).

Metodene over er alle i tråd med ISA 530 stikkprøver i revisjon. Målet med denne typen utvalg er å få et representativt utvalg, slik at man kan bedømme hele populasjonen på basis av utvalget. Med ikke-statistiske utvalgsmetoder blir dette veldig vanskelig, nettopp fordi man ikke klarer å få et utvalg representativt med mindre utvalget skjer helt tilfeldig. Revisorer forsøker noen ganger likevel å gjøre et tilfeldig utvalg uten bruken av hjelpemidler for å sikre tilfeldighet, men ved å trekke ut elementer tilfeldig uten noe bevisst grunnlag. Problemet med denne metoden er at det er vanskelig for revisor å være helt nøytral, spesielt siden revisors opplæring og erfaring gjør at visse elementer vil ha en større sjanse for å bli trukket ut enn andre. Den store fordelen med metoden er fra et kost/nytte perspektiv, hvor statistiske metoder kan ta mer tid, og derfor koste

mer (Arens et al., 2017, s. 525-527). Ulempen blir derimot at ettersom man ikke kan sikre at utvalget er helt tilfeldig, vil ikke utvalget være representativt for populasjonen, og gir dermed ikke god nok sikkerhet for resten av populasjonen. Tidligere har det blitt forsøkt å motvirke dette med å øke utvalgsstørrelsen, slik at utvalget ble mer representativt. En studie har likevel vist at størrelsen på utvalget ikke har noen signifikant virkning på om revisor trekker tilfeldig eller ikke (Hall, Herron, Pierce & Witt, 2001, s. 181-182).

En mye brukt ikke-statistisk metode er utvelgelse av spesifikke elementer. Med denne metoden styres utvalget av revisor, som bruker sin erfaring, kunnskap om kunden, risikovurderingen og vesentlighetsgrensene til å plukke ut elementer som er hensiktsmessig å se på. Disse elementene kan for eksempel være unormale, større enn vesentlighetsgrensene, eller av en annen grunn være interessant for revisor. Måten utvalget skjer på gjør at utvalget ikke kan anses som representativt, som betyr at revisor ikke kan trekke konklusjoner om resten av populasjonen, kun på utvalget han har trukket. Til gjengjeld kan dette være tilstrekkelig sammen med andre handlinger, for eksempel analyser. Metoden er lite brukt på store populasjoner, da å trekke et tilstrekkelig utvalg ikke ville vært forsvarlig etter et kost/nytte perspektiv (Arens et al., 2017, s. 527-528).

Standardene legger opp til at utvalgsmetodene kan brukes alene eller i en kombinasjon. Et eksempel på dette kan være å trekke ut de største posteringene i en populasjon, for så å ta et tilfeldig utvalg på resten. Det er opp til revisor å velge hvilke metoder som er mest hensiktsmessig basert på kundens risikonivå og gjennomførelsen av revisjonen (IAASB, 2010h, pkt. A52).

3.2.3 Resultatet av testen basert på utvalget

Når utvalget er trukket ut og testen er utført, må revisor vurdere resultatene og konkludere på testen (Stuart, 2012, s. 270; IAASB, 2010j, pkt. 15). Om man ikke finner noen feil, må det kun revurderes om utvalget har vært stort nok til å gi tilstrekkelig sikkerhet. Hvis en finner feil derimot, må man undersøke feilene for å se hva slags feil det er, hva som har forårsaket den, og om den kan være systematisk. At den er systematisk betyr at den er gjennomgående, altså at det er betydelig risiko for at det vil finnes flere feil av den samme typen. Denne vurderingen av feil er også viktig for å se hvordan feilen påvirker regnskapet, og om man må endre på

risikovurderingen eller vesentlighetsgrensene som følge av feilen. Når dette er gjort har revisor forskjellige muligheter for hvordan feilen skal behandles. Man kan utvide utvalget og teste flere elementer eller utføre andre revisjonshandlinger for å ha et større grunnlag for å konkludere på. Revisor kan også be ledelsen korrigere feilene, der det er nødvendig. Om utvalget er representativt for populasjonen kan det være nyttig å projisere feilen. Dette betyr å beregne et mulig feilbeløp for hele populasjonen, basert på beløpsfeilen man finner i utvalget. Projisering brukes for å teste risikoen for at feil i populasjonen overstiger vesentlighetsgrensen. Når resultatet er vurdert, må revisor konkludere om populasjonen inneholder vesentlige feil eller ikke (Arens et al., 2017, s. 611-613).

3.3 Dokumentasjon av revisjonen

Revisor er pålagt å dokumentere de vurderingene og handlingene som gjøres vedrørende et revisjonsoppdrag, dette kommer tydelig frem av både revisorloven og ISA-ene. Revisors dokumentasjon av det materielle innholdet i revisjonen, er viktig både innad i revisjonsselskapet og for eksterne interessenter (Gulden, 2016, s. 399). Dokumentasjonen foregår i det som kalles arbeidspapirer, hvor revisor skriver ned alt av betydning for revisjonen. Dette er da ikke begrenset til revisors vurderinger og handlinger, men også informasjon og bekreftelser fra ledelsen og eksterne tredjeparter, som bank, offentlige registre og leverandører (Arens et al., 2017, s. 242-246).

ISA 230 (IAASB, 2010c, pkt. 2) og revisorloven (1999) § 5-3 spesifiserer formålet med dokumentasjon, som er å bevise revisors grunnlag for konklusjonen på regnskapet og at revisjonen er utført etter kravene i standardene og lovverket. Dokumentasjonen bidrar også til at revisjonsteamet har oversikt over revisjonen gjennom planleggingen og utførelsen, at ansvarlig revisor kan se hvem som har gjort hva og når, og danner et grunnlag for neste års planlegging av revisjonen. Utad brukes dokumentasjonen til inspeksjon og kvalitetskontroll gjort av Den norske Revisorforeningen og Finanstilsynet, og kan bli brukt som bevis i rettssaker (Gulden, 2016, s. 400).

Hovedkravet til revisjonsdokumentasjonen er at en utenforstående revisor skal kunne forstå hva som har blitt gjort i revisjonen og hvorfor. Dette innebærer at revisor dokumenterer typen,

tidspunkt og omfang av revisjonshandlinger, andre innhentede revisjonsbevis, samt resultater og konklusjonene gjort på bevisene (IAASB, 2010c, pkt. 8). Gulden (2016) omtaler dette som en totalforståelse av revisjonen, der arbeidspapirene må være tilstrekkelig omfattende og detaljerte. ISA 230 (IAASB, 2010c, pkt. 9) krever at dokumentasjonen av revisjonshandlingene må inneholde hvem som har gjort handlingen og når, samt de identifiserende egenskapene på det som ble testet. De identifiserende egenskapene kan være hvem revisor har pratet med og når, eller numrene på fakturaene som ble undersøkt (IAASB, 2010c, pkt. A12).

Både standardene og Maria og Oana (2014) vektlegger viktigheten av dokumentasjon ved utøvelse av profesjonelt skjønn. ISA 200 (IAASB, 2010a, A29) påpeker at god dokumentasjon av skjønn er viktig for forståelsen av hvordan revisjonen har blitt utført. Et eksempel på dette er ved bestemmelsen av revisjonshandlinger for å håndtere anslåtte risikoer, hvor valget avhenger av den enkelte revisors skjønn. Gulden (2016) poengterer at alle vurderinger og konklusjoner på vesentlige forhold, hvor profesjonelt skjønn har blitt brukt, skal dokumenteres. Dette er spesielt viktig for at en utenforstående revisor skal forstå hvorfor og hvordan revisjonen har blitt utført (Maria & Oana, 2014, s. 220).

Kravet om tilstrekkelig omfattende og detaljert dokumentasjon har også sine ulemper, blant annet tidsbruk. Gulden (2016) påpeker at det kan være et omfattende arbeid å få på plass all dokumentasjonen som er påkrevd av standardene. Denne tidsbruken kan være dyr for revisjonsselskapet, og muligens føre til mindre fornøyde kunder, da det er de som betaler for revisjonen. En annen ulempe er at revisjonsdokumentasjonen kan synliggjøre feil eller mangler i revisjonen. Dette kan føre til at revisorer bevisst unnlater å dokumentere handlinger eller vurderinger hvor de føler seg usikre på kvaliteten (Gulden, 2016, s. 400-401).

3.4 Digitalisering i revisjon

Revisjon har lenge vært et yrke bestående av manuelt arbeid, hvor revisor blant annet måtte hente bilag i permer og fysisk trekke utvalg derfra, og markere kontrollerte bilag med stempel. Til tross for at noen av disse manuelle oppgavene gjenstår, har yrket utviklet seg betydelig med tanke på bruken av teknologi (Byrnes et al., 2018, s. 286-289). Eksempler på hvordan teknologien brukes innen revisjon i dag er mange, blant annet digitale programmer for planlegging og

dokumentasjon av revisjonen, eller enkle kontroller og analyser i Excel (Janvrin, Bierstaker & Lowe, 2008, s. 7-8). De mer avanserte digitale verktøyene har lenge vært forbeholdt de store internasjonale selskapene. Disse begynner nå å bli tilgjengelig for de mindre selskapene også, og åpner da for mulighetene for automatisering (Kleppen & Ulvestad, 2018, s. 6-7).

Automatisering innenfor revisjon kan defineres som at revisjonshandlinger tidligere utført av mennesker, blir overtatt av maskiner (Kinserdal, 2017). Definisjonen til Kinserdal handler om digitale verktøy, hvor kombinasjonen av automatisering og store mengder data åpner for nye måter å arbeide på. Ved å koble seg til skybaserte databaser kan digitale verktøy samle inn store mengder data og gjøre disse tilgjengelige til bruk i revisjonen. Denne typen verktøy kan da automatisk utføre tester, kontroller og analyser på hele populasjoner. Eksempler på manuelle revisjonshandlinger som digitale verktøy kan ta over, er bank- og MVA-avstemming, nøkkeltall- og bruttofortjenesteanalyser, og trekke utvalg fra populasjoner (Byrnes et al., 2018, s. 290; Angeremo & Cole, 2018, s. 36).

Kleppen og Ulvestad (2018) legger vekt på at riktig bruk av teknologi kan effektivisere revisjonsprosessen. Digitale verktøy kan bistå revisor i å få en bedre forståelse av virksomheten og bidra til å innhente mer revisjonsbevis uten å øke ressursbruken. Dette støttes også av flere internasjonale studier, som blant annet vektlegger at tidsbruken kan reduseres for mange rutinemessige oppgaver, og at revisjonskvaliteten kan forbedres gjennom automatisering av oppgaver (Braun & Davis, 2003, s. 725-727; Janvrin et al., 2008, s. 1-3).

Utfordringen ligger da i om revisor er i stand til å bruke de digitale verktøyene effektivt. Dette vil stille større krav til revisors kompetanse for å bruke verktøyene på riktig måte, til riktig tid (Byrnes et al., 2018, s. 290; Kleppen & Ulvestad, 2018, s. 7). En annen utfordring med digitalisering og automatisering av revisjonen er at det avhenger av revisjonskundene. Om kunden har gode systemer innenfor regnskap og kontroll legger det grunnlaget for at revisor kan bruke automatiske revisjonsverktøy for å revidere. Men om kunden har en liten grad av digitalisering og automatisering blir revisor nødt til å belage seg på manuelle operasjoner (Kinserdal, 2017).

4. Metode

Kapittelet vil ta for seg våre vurderinger og valg av forskningsmetode. Dette inkluderer en gjennomgang av forskningsdesign, forskningsmetode og datainnsamlingsmetode, samt gjennomføringen av innsamlingen og dataanalysen. Avslutningsvis vil vi diskutere forskningskvaliteten.

4.1 Forskningsdesign

Valg av forskningsdesign har stor påvirkning på hvordan studiet gjennomføres, og må derfor ses i sammenheng med problemstillingen. Det finnes i hovedsak tre typer forskningsdesign; eksplorativt, deskriptivt og kausalt. Et eksplorativt design handler om å belyse og forstå et tema eller fenomen, som man i utgangspunktet vet lite om. Et deskriptivt design går mer i dybden på et tema for å kartlegge spesifikke variabler eller sammenhenger mellom variabler. Et kausalt design undersøker sammenhengen mellom variabler i kontrollerte eksperimenter (Gripsrud, Olsson & Silkoset, 2010, s. 38-45).

I denne studien har vi problemstillingen:

«Hvordan kan automatisering påvirke utvalgsprosessen for små og mellomstore revisjonsselskaper?»

Studien er altså rettet mot utvalgsprosessen i små og mellomstore revisjonsselskaper, et område det er lite forskning på fra før. Videre ble det utformet tre forskningsspørsmål for å konkretisere problemstillingen. Vi valgte å bruke SmartBob som et eksempel på automatisering i forskningsspørsmålene, for å kunne relatere det til spesifikke funksjoner som synliggjør påvirkningen av automatisering. SmartBob ble holdt utenfor problemstillingen, da vi ønsket at studien skulle gi et mer helhetlig bilde av automatisering. Dette gjør at vi mener et eksplorativt design passer studien best, da formålet er å belyse både hvordan små og mellomstore revisjonsselskaper jobber i dag, og hvordan automatisering kan påvirke dette. Ettersom SmartBob er helt nytt, har ikke verktøyet blitt tatt i bruk i noen stor grad. Det hadde derfor vært vanskelig å undersøke variabler eller sammenhenger som kan påvirke bruken eller nytten av verktøyet. Et deskriptivt eller kausalt forskningsdesign er dermed mindre egnet for denne studien.

4.1.1 Forskningsmetode

Når det kommer til forskningsmetode, deles dette inn i kvalitativ og kvantitativ metode. Kvalitativ metode kan kjennes igjen ved at forskningen er fortolkende og teoriutviklende, altså at metoden prøver å øke forståelsen av et tema. Det brukes gjerne små utvalg som det kommuniseres personlig med, gjennom observasjon eller intervju, og analysen er tolkende. Dette er i motsetning til kvantitativ metode, som har en mer analytisk fremgangsmåte og prøver å forklare et fenomen eller tema. Ved denne metoden blir større utvalg brukt for å kunne generalisere, og innhenting av data er gjerne mer upersonlig, for eksempel gjennom spørreskjemaer. Dataen blir så omgjort til tallverdier, for å kunne gjøre statistiske analyser, og ofte for å teste en eller flere hypoteser (Askheim & Grenness, 2008, s. 48-50).

Basert på problemstillingen og det eksplorative designet, har vi valgt å bruke en kvalitativ metode, da dette passer best med studiens mål om å kartlegge og forstå hvordan automatisering kan påvirke de små og mellomstore revisjonsselskapene. Den kvalitative metoden gjør at man kan komme inn på revisorene og høre deres meninger, og dermed få med dybden og nyansene i svarene deres i studien. Ettersom det forventes litt forskjell i revisjonsmetodikk i de forskjellige selskapene, er det viktig å velge en metode som gjør at disse forskjellene kommer frem.

4.1.2 Datainnsamlingsmetode

Det er flere forskjellige kvalitative datainnsamlingsmetoder, blant annet dybdeintervju, fokusgrupper, og observasjonsundersøkelser. I denne studien har vi valgt å bruke dybdeintervju. Dette er et naturlig valg med et eksplorativt design og kvalitativ metode. Begrepet «dybdeintervju» brukes som en fellesbetegnelse for intervjuer som ikke følger et spørreskjema med svaralternativer, og kan derfor også kalles et «semi-strukturert intervju» (Askheim & Grenness, 2008, s. 87-88). I dette tilfellet ville intervjuer være den beste måten å komme inn på aktive revisorer i små og mellomstore revisjonsselskaper, og dermed ha muligheten til gå i dybden i temaet. En av fordelene med dybdeintervjuer er at individets meninger og erfaringer kan avdekkes gjennom en avslappet samtale. Ulempen er derimot at de tar lang tid å gjennomføre, og datamaterialet krever en del bearbeiding i form av transkribering og analyse (Askheim & Grenness, 2008, s. 91).

Ved bruk av kvalitativ forskning og dybdeintervju er det vanlig å avgrense utvalgsstørrelsen, altså antall informanter, til et relativt lite utvalg. Dette er fordi man ønsker å gå i dybden i intervjuene, ikke bare skimme overflaten, og man er da nødt til å redusere antallet informanter. Man skal likevel klare å gå i dybden på temaet, og ønsker derfor et relativt representativt utvalg (Tjora, 2017, s. 40-41). Ved rekruttering av informanter til dybdeintervju brukes det som kalles et strategisk utvalg, ved at man plukker informanter som kan uttale seg om temaet. Informantene kan da plukkes ut på spesifikke kriterier, som for eksempel yrkestittel eller geografisk område (Tjora, 2017, s. 130-135). I vårt tilfelle var informanter praktiserende revisorer i små og mellomstore revisjonsselskaper, og målet var å få mellom 5 og 10 informanter.

Rekrutteringen foregikk over e-post, hvor e-posten inneholdt en kort introduksjon om oss og studien, og en forespørsel om de var interessert i å la seg intervju. E-postene ble enten sendt til selskapene, eller direkte til personer som var passende å intervju. Dette varierte litt, da noen selskaper hadde personer som har vist interesse for digitalisering gjennom artikler i tidsskrifter og lignende, mens andre selskaper hadde en generell profil som gjorde dem interessante. Informantene som var av interesse for denne studien, var praktiserende revisorer i norske revisjonsselskaper, alle internasjonale selskaper ble ekskludert, da de ikke passet med problemstillingen. Utover størrelsen på selskapet, var det ønskelig med informanter både med og uten høy IT-kompetanse, da målet var å presentere et realistisk bilde på dagens praksis og hvordan fremtiden kan se ut. I utgangspunktet ønsket vi å få mellom fem og ti informanter. Antall informanter ble satt på bakgrunn av tidsbegrensningen på studien og hvor mange det var realistisk å få midt i denne travle tiden for revisorene. Etersom antallet er såpass lite valgte vi å øke representativiteten ved å prøve å få informanter fra flere forskjellige byer, i motsetning til å ha informanter kun fra Kristiansand. Vi fikk svar på omtrent 50 % av henvendelsene, hvorav de fleste svarte at de ikke hadde mulighet på grunn av tidspresset under årsoppgjøret. Til slutt ble det syv intervjuer, hvorav tre av intervjuene var med to informanter.

I tillegg til dataene fra dybdeintervjuer som primærdata, ble det brukt sekundærdata i analysen for å trekke inn relevant teori. Sekundærdata er informasjon hentet inn på andre måter enn primærdata, i dette tilfellet i form av faglitteratur, forskningsartikler og Finanstilsynets rapport.

Spesielt med et lite utvalg kan sekundærdata være nyttig for å gi dypere innsikt i problemstillingen og temaet (Gripsrud et al., 2010, s. 57-60).

4.1.3 Intervjuguide

Til intervjuene ble det utarbeidet en intervjuguide for å bidra til å ha en flyt gjennom intervjuet og som en huskelapp, og denne ligger som vedlegg. Intervjuguiden kan utformes på mange måter, men guider som regel intervjuet gjennom tre faser:

1. Oppvarming: Enkle spørsmål for å kartlegge informanten og introduserer informanten til intervjusituasjonen.
2. Refleksjon: Kjernen i intervjuet, man dykker ned i temaet med store spørsmål og oppfølgingsspørsmål for å få informanten til å reflektere.
3. Avrundning: Enkle spørsmål for å runde av intervjuet, samt takke informanten for innsatsen.

Disse fasene bidrar til å skape en avslappet situasjon hvor informanten klarer å reflektere og dermed bidra godt til studiet, samtidig som avslutningen muliggjør at man kan kontakte informanten i ettertid om det er noe man lurer på (Tjora, 2017, s. 145-147). Intervjuguiden kan utformes på stikkordsform eller med fullstendige spørsmål, for å lede intervjuet samtidig som man må ha mulighet til å stille oppfølgingsspørsmål. En fri, uformell samtale er idealet ved et dybdeintervju, og selv om dette hindres av en intervjuguide, er guiden et viktig verktøy for å få med alt en skal, samtidig som det gir informanten noen rammer rundt intervjuet (Askheim & Grenness, 2008, s. 123; Tjora, 2007, s. 155-158).

Det ble utarbeidet en detaljert intervjuguide med spesifikt formulerte spørsmål, da ønsket var å unngå formuleringer som ledet informantene eller som gjorde dem defensive. Til tross for at en detaljert intervjuguide kan motvirke målet om en fri samtale, fant vi intervjuguiden veldig nyttig på grunn av lite erfaring med intervjuer. Intervjuguiden ble strukturert i fire deler:

1. Generelt om informanten
2. Begrepskonkretisering
3. Revisjonsprosessen
4. Avslutningsvis

Under den første delen var formålet å bli kjent med informantene, med spørsmål som stillingstittel, revisjonserfaring og kundene deres. Del 2 og 3 inneholdt spørsmål knyttet til problemstillingen og forskningsspørsmålene, hvor de ulike områdene av utvalgsprosessen ble tatt opp. Under hvert område ble det først spurt om dagens praksis, for deretter å spørre hvordan SmartBob eller automatisering kunne påvirke dette. Den avsluttende delen ble tatt med i tilfellet informantene ville tilføye eller utdype noe som ikke ble spurt om tidligere. Vi åpnet også for å tilpasse oss informantene våre basert på deres kunnskap om digitalisering og automatisering, dette fremkommer også i intervjuguiden.

4.2 Datainnsamling

Datainnsamling er den prosessen hvor informantene gjennom sine svar, danner et grunnlag for å sammenligne, identifisere og analysere funnene som skal ligge til grunn for en konklusjon på problemstillingen.

Før selve datainnsamlingen, måtte vi gjøre en vurdering på behandlingen av personopplysninger. På hjemmesiden til Norsk senter for forskningsdata (NSD) undersøkte vi kriteriene for å måtte melde inn studien med tanke på personvern. Selve opplysningene om informantene ville ikke inneholdt nok informasjon til å gjøre studien meldepliktig. Likevel, på grunn av ny personvernlovgivning blir også lydopptak av samtaler sett på som personopplysninger. Dette gjorde at studien vår var meldepliktig ettersom vi skulle benytte oss av en diktafon på intervjuene. Vi måtte dermed i forkant av datainnsamlingen sende inn meldeskjema til NSD for å få godkjent vår behandling av personopplysningene. Dette meldeskjemaet skulle inneholde hvilke personopplysninger vi skulle behandle, kort informasjon om selve studien, hvem informantene er, intervjuguide, samtykkeerklæring til informantene, og hvordan og hvor lenge opplysningene skulle oppbevares. I løpet av noen uker fikk vi godkjennelse fra NSD og datainnsamlingen kunne begynne.

I forkant av intervjuene sendte vi et informasjonsskriv til informantene via mail. Dette inneholdte også en samtykkeerklæring, hvor det blant annet ble informert om bruk av lydopptaker under intervjuet. Informantene fikk dermed en påminnelse om intervjuet og mulighet til å lese gjennom

studiens tema og hvilke rettigheter de har angående personopplysninger. Vi ønsket ikke å gi informantene for mye opplysninger om selve spørsmålene i intervjuguiden for at de ikke skulle forberede seg for mye, men en overordnet pekepinn for studien ble gitt etter ønske fra informantene. En svakhet med dette kan være at de forbereder seg på temaet, som kan påvirke svarene deres. Likevel mener vi at den mengden informasjon de fikk, ikke burde ha særlig påvirkning på deres svar. På den andre siden, kunne forhåndstilsendte intervjuguider muligens ført til bedre og mer utfyllende svar fra informantene.

4.2.1 Gjennomføring av intervju

Vi hadde informanter fra Kristiansand, Oslo, Bærum, Asker og Skien, der dybdeintervjuene ble avholdt på deres kontorer. Selv om reisen fra Kristiansand til Østlandet var lang, valgte vi å besøke alle informantenes kontorer. Dette ble gjort da et intervju hvor man sitter ansikt-til-ansikt gir muligheten til å observere blant annet kroppsspråket til informanten. Askheim og Grenness (2008) forteller at kroppsspråk kan bidra til å øke forståelsen av svarene informantene gir. Vi startet intervjuet med å presentere oss selv og studien vår, samtidig som samtykkeerklæringen ble gjennomgått. Dette ga oss igjen muligheten til å informere om lydopptakeren og informantenes anonymitet. Under intervjuet holdt vi oss for det meste til intervjuguiden, og stilte oppfølgingsspørsmål eller ba om eksempler der det passet. Vi opplevde at informantene var avslappet og svarte fritt på spørsmålene på grunn av sin anonymitet, noe som ga en fin flyt gjennom intervjuene. Lydopptakeren gjorde at det mulig å konsentrere seg om intervjuet og informantene, da man i etterkant kunne høre gjennom intervjuene.

Det var estimert 60 minutter per intervju, der det i realiteten var varierende tidsbruk. Enkelte intervjuer ble kortere enn forventet på grunn av kortfattede svar som enten skyldes tidsnød for informanten eller begrenset kunnskap om temaet. Selv i den travleste tiden for revisorer, viste samtlige informanter stor interesse for temaet vårt. De svarte utfyllende på alle spørsmål, og enkelte utdypet gjerne der de følte de satt på mye kunnskap.

4.2.2 Transkribering og etterarbeid

Lydopptakene ble lagret direkte på universitetets skybaserte lagringstjeneste (OneDrive) og gitt navnene intervju 1, intervju 2 osv. Minnebrikken i den ikke-kommuniserbare diktafonen ble

destruert etter at filene ble lastet opp. Lydfilene vil bli slettet etter masteroppgaven er levert 3.juni i henhold til NSD sitt reglement angående personopplysninger.

Etter intervjuene transkriberte vi lydopptakene. Dette var en tidkrevende prosess hvor vi ordrett skrev ned det som ble sagt, noe som ga oss muligheten til å sitere informantene der vi mente det passet. Videre ble den transkriberte teksten renskrevet, og der det var to informanter i samme intervju ble disse slått sammen til en. Under renskrivningen kom det frem at disse ikke alltid svarte på alle spørsmålene hver for seg, men at de heller utfylte hverandre der det var naturlig. Renskrivningen ble gjort for å få frem funnene som var relevante for problemstillingen og forskningsspørsmålene våre. Etter renskrivningen ble svarene fra informantene strukturert i et Excel-ark, for å få et bedre overblikk over informasjonen og gjøre det lettere å sammenligne og analysere funnene.

For at relevante poenger skulle komme tydelig frem, valgte vi å presentere og analysere funnene sammen i kapittel 6. Funnene på henholdsvis dagens praksis og påvirkningen av SmartBob og automatisering ble diskutert hver for seg, og knyttet derfor analysen tett opp mot temaene. Dette anså vi som en ryddig måte å strukturere analysen på, da det ga en fin flyt som sørget for at sammenhengen ikke forsvant.

4.3 Forskningskvalitet

For å sikre høy forskningskvalitet, er det viktig å overholde kravene om reliabilitet (pålitelighet) og validitet (gyldighet) (Gripsrud et al., 2010, s. 51).

4.3.1 Reliabilitet

Reliabilitet handler i korte trekk om hvor pålitelige resultatene er, altså om man vil oppnå samme resultat dersom forskningen gjentas ved bruk av samme undersøkelsesmetode. For at det skal være mulig, er det viktig med en god beskrivelse av hvordan data har blitt samlet inn, hva de inneholdt, og hvordan selve behandlingen av dataene foregikk (Gripsrud et al., 2010, s.53). I tillegg kan det foreligge en effekt av selve undersøkelsen ved måten data har blitt samlet inn på, som kan ha en påvirkning på resultatene (Askheim & Grenness, 2008, s. 44). Dersom man ved

gjentakelse av forskningen på et senere tidspunkt kommer frem til samme konklusjon, har den høy reliabilitet (Johannessen, Christoffersen & Tufte, 2011, s. 44).

Ved anvendelse av semi-strukturert intervju, hvor det ikke foreligger svaralternativer, kan en forvente å få mange ulike svar. Svarene fra informantene påvirkes også av rammene rundt intervjuet, noe som kan være vanskelig å gjenskape på et senere tidspunkt. Dette er eksempler på faktorer som er med på å redusere reliabiliteten til resultatene. For å motvirke dette har vi benyttet oss av en intervjuguide (vedlegg 1) som gjør det mulig for andre å se hvilke spørsmål som har blitt stilt. Spørsmålene i intervjuguiden er også utformet slik at de ikke skal være ledende og er basert på relevant teori (Tjora, 2017, s.237). Ved enkelte anledninger har vi dog gått bort fra guiden og stilt oppfølgingsspørsmål, dette reduserer påliteligheten da det er vanskelig å gjenskape. I et forsøk på å redusere påvirkningen av rammene rundt intervjuet, ble intervjuene holdt i trygge omgivelser for informantene, nemlig på deres kontorer.

Vi har i dette kapittelet forklart grundig vårt valg av forsknings- og datainnsamlingsmetode, i tillegg til hvordan datainnsamling ble gjennomført. Dette ble gjort med det formål å øke påliteligheten av den innsamlede dataen. Ved å benytte oss av diktafon på intervjuene og transkriberte lydopptakene ordrett, reduseres muligheten for at viktig informasjon forsvant ved registreringen. I tillegg får vi mulighet til å legge frem direkte sitater fra informanten, noe som vil styrke påliteligheten av resultatene (Tjora, 2017, s. 237).

4.3.2 Validitet

Ved kvalitative metoder, slik som intervju, handler validitet eller gyldighet om hvorvidt svarene man finner i forskningen, faktisk er svar på spørsmålene som er stilt (Tjora, 2017, s. 233).

Validitet handler med andre ord om funn avspeiler og representerer det man er ute etter med studien, og kan i mange tilfeller være vanskelig å evaluere i kvalitativ forskning (Askheim & Grenness, 2008, s. 23). For å konkretisere begrepet validitet, kan det videre deles opp i intern og ekstern. Intern validitet sier noe om hvor nøyaktige resultatene er sammenlignet med dataen som er hentet inn. Ekstern validitet dreier seg om i hvilken grad resultatene fra en forskning kan overføres til lignende forskning, med andre ord generalisering (Gripsrud et al., 2010, s. 49).

Askheim og Grenness (2008) forteller at den enkleste måten for å evaluere gyldighet er å se på sammenhengen mellom den valgte metoden og problemstillingen, og en nøye forklaring av utførelsen av undersøkelsen og resultatene. Fremgangsmåten i studien har blitt detaljert forklart tidligere i kapittelet, som er med på å styrke validiteten. Intervjuguiden ble utarbeidet basert på det innledende litteratursøket, i et forsøk på å lage gode spørsmål knyttet til problemstillingen uten å lede informantene. Ettersom dette var tidlig i studien, merket vi likevel mangler ved noen av spørsmålene. På den andre siden var guiden utarbeidet med åpne spørsmål, som ga informantene muligheten til å svare fritt, uten å måtte begrense seg til svaralternativer. Dette kan ha vært med på å styrke den interne validiteten.

En kvalitativ metode vil være den mest passende til problemstillingen i vår studie, som gjør intervju til den foretrukne innsamlingsmetoden av data. En utfordring med intervjuer, slik som i denne studien, er at informantenes svar kan ha blitt påvirket av situasjonen, som kan svekke validiteten. For å motvirke dette, begrenset vi forberedelsene til informantene ved å ikke sende intervjuguiden på forhånd. Dette kan ha bidratt til at informantene svarte med sine egne meninger og ga et mer riktig bilde av virkeligheten. På den andre siden kan svarene ha vært mindre gjennomtenkt og detaljer utelatt, da de fikk mindre tid til å tenke over spørsmålene. For å styrke validiteten på funnene, og sikre at de var virkelighetsnære, ble svarene sammenstilt og diskutert med relevant teori fra fagbøker og forskningsartikler. Selv om sekundærdata har lavere intern validitet, kan det bidra til å øke innsikten rundt temaet i studien (Gripsrud et al., 2010, s. 57).

Dybdeintervjuer har ofte et lite utvalg med informanter og ikke et representativt utvalg, hvor formålet er å avdekke fenomener fremfor generalisering (Askheim & Grenness, 2008, s. 21). Denne typen metode har dermed en lavere ekstern validitet. Den geografiske spredningen av informantene har vært et forsøk på å påvirke validiteten. Til tross for at funn fra intervjuer ikke kan generaliseres, kan det føre til en økt forståelse av temaet i studien.

5. SmartBob

SmartBob er en viktig del av denne studien, og introduseres derfor nærmere før funn fra intervjuene presenteres og analyseres. Kapitlet starter med en presentasjon av Prisolve, selskapet som utviklet SmartBob. Deretter gis et innblikk i hva SmartBob er og et utvalg av dens funksjoner.

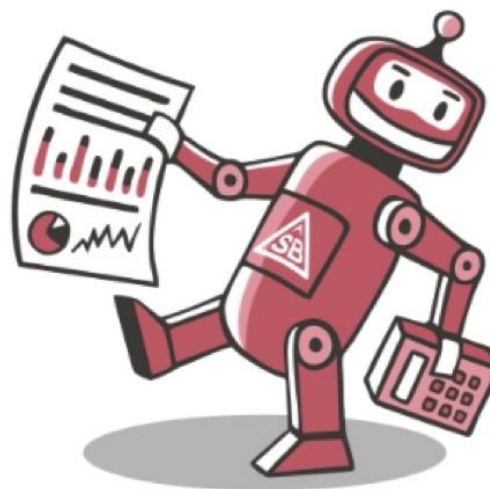
5.1 Prisolve

Prisolve AS er et norsk selskap som har utviklet SmartBob. Selskapet ble stiftet i 2012 under navnet Intelliview AS, der ideen var å gjøre innhenting, analyse og rapportering av økonomiske data mindre tidkrevende og ineffektivt (Prisolve, 2019). Selv om det fantes løsninger på markedet, ble ofte disse for dyre og lite intuitive for små og mellomstore bedrifter (SMB). På grunn av dette valgte Prisolve å fokusere på SMB-segmentet, med mål om å gi dem en intuitiv og lett betjent rapporteringsløsning for å spare både tid og penger. Selskapet utviklet dermed en plattform for rapportering, en skybasert applikasjon som kobles opp og integreres med økonomisystemer kunden benytter seg av. Prisolve har da et speilbilde av informasjonen i kundens system. Eksempler på systemer den kan koble seg mot er 24SevenOffice, Tripletex, Visma, Altinn og Proff (Prisolve, 2019). Det er også mulig å benytte seg av filinnlesning dersom det systemet man bruker ikke kan kobles opp mot Prisolve. Den skybaserte applikasjonen kan dermed hente ut data og informasjon til enhver tid, og presentere resultatene grafisk for å gi revisor, regnskapsfører eller økonomiavdelingen er god og enkel oversikt. Det er denne rapporteringsplattformen SmartBob er bygget på (Prisolve, 2019).

5.2 Hva er SmartBob?

SmartBob er et norskutviklet revisjonsverktøy som automatiserer en rekke revisjonshandlinger for små og mellomstore revisjonsselskaper. Det ble lansert i desember 2018 og har, med unntak av «de fem store», 53 revisjonsselskaper i Norge som kunder (T. Stabe, personlig kommunikasjon, 5. februar 2019). Digitalisering gir nye muligheter i revisjonsbransjen, og verktøyet er ment å hjelpe små og mellomstore revisjonsselskaper i denne utviklingen. SmartBob er bygget inn i databasen til Prisolve, som gir revisor mulighet til å hente ut data fra kundens

regnskapssystemer gjennom et grensesnitt eller tilkobling. SmartBob kan utføre flere handlinger innenfor ulike deler av revisjonen, blant annet regnskapsanalyser, avvikskontroller og utvalg. Gjennom tilkoblingen til kundens regnskapssystem henter verktøyet automatisk ut data og gjennomfører revisjonshandlingen revisor ønsker (Prisolve, 2019). Dette eliminerer manuelle oppgaver som for eksempel å eksportere et regnskap og tilpasse det til Excel. Revisor må fremdeles selv, basert på sitt profesjonelle skjønn, vurdere hvilke handlinger som passer i revisjonen og resultatene en får fra SmartBob.

Figur 4: SmartBob. Hentet fra <https://www.prisolve.com/revisor/>

5.3 Funksjoner i SmartBob

Det er gjennomgående i SmartBob at revisor først velger den perioden en ønsker å se på, med mulighet til å sammenligne mot tidligere perioder dersom det er hensiktsmessig for handlingen. Det er også en beskrivelse inne på hver av handlingene som forklarer enkelt hva testen gjør og hva den innebærer. Tom Stabe (personlig kommunikasjon, 5. februar 2019), salgsansvarlig i Prisolve, forklarte i en presentasjon av SmartBob noen av de viktigste funksjonene:

Identifisering av uvanlig store eller små transaksjoner

Målet med denne handlingen er å identifisere posterings i regnskapet som på en eller annen måte skiller seg ut på grunn av sin størrelse, og som revisor derfor burde ta en ekstra kikk på. Dette gjøres ved at man i SmartBob setter en vesentlighetsgrense for posteringene, og velger den sensitiviteten man ønsker. Sensiviteten i denne testen er basert på standardavvik. SmartBob vil gå inn i regnskapet til kunden og analysere i henhold til de kriteriene som er satt, og dersom den finner noen posterings som oppfyller disse kriteriene vil de bli trukket ut. Det er ikke nødvendigvis noe feil med disse, men det kan være hensiktsmessig for revisor å se litt ekstra på dem da de skiller seg ut i forhold til andre posterings. Siden SmartBob har en tilkobling til den revidertes regnskapssystemer, kan revisor gjøre oppslag på bilagene til disse posteringene og

enkelt se hva de inneholder. For hver postering er det et kommentarfelt der revisor kan skrive for eksempel «note 1» for å forklare hva som er tilfellet med denne posteringen, og vise til denne i konklusjonsfeltet på handlingen.

Regnskapsanalyse på virksomhetsnivå

Innledningsvis i revisjonen kan det være ønskelig for revisor å skaffe seg en overordnet forståelse av den reviderte. Ved bruk av dette analyseverktøyet vil revisor få en fremstilling av nøkkeltall, inntektskontoer og kostnadskontoer, der man sammenligner årets regnskap mot tidligere år. Det er også mulig å inflasjonsjustere for å få et mer korrekt bilde av regnskapet. Analysen gir både en differanse i kroner og øre og en prosentvis differanse. I analyseverktøyet kan revisor også drille seg ned i datamaterialet og få opp en transaksjonsliste for å se om differansen skyldes en enkel forklaring eller en «feil». Dette gir revisor en pekepinn på hvor i regnskapet det er ønskelig å bruke litt ekstra tid, da store differanser uansett vil være av interesse.

Avstemming av innsendte skattemeldinger for MVA mot regnskapsførte verdier

Avstemming av MVA er noe enhver revisor må gjøre, da staten krever kontroll av MVA-oppgaver for å sikre at MVA er riktig beregnet og betalt. Dette gjøres ved at SmartBob er koblet opp mot Altinn slik at den kan hente ut alle MVA-oppgaver som er sendt inn og sammenligne dem med det som er ført i regnskapet. Man vil da først få opp en tabell med alle MVA-oppgavene, også tilleggs- og korrigeringsoppgaver, som er sendt inn. I neste tabell er disse sammenlignet, med mulighet for å korrigere i en egen kolonne.

Avstemming av innsendte A-meldinger mot regnskapet

På samme måte som skattemeldinger for merverdiavgift blir avstemt mot regnskapet kan SmartBob gjøre det samme med A-meldinger. Brukeren definerer opp de kontoene i resultatregnskapet som danner grunnlaget for arbeidsgiveravgift. På denne måten kan årets kostnader avstemmes mot grunnlaget for arbeidsgiveravgift. Følgelig er det lagt inn en korreksjonskolonne i avstemmingen for å ta høyde for disse avvikene.

Bankavstemming

Bankavstemming er en avstemming av hva som har gått inn og ut av bankkontoen sammenlignet med det som er bokført på kontoene i regnskapet. SmartBob har ingen kobling mot bankene, så kunden må sende inn kontoutskriften i form av en tekstfil som blir lest inn i SmartBob. Her oppstår det et problem med at bedriftslederen eller andre hos kunden kan tukle med tallene før kontoutskriften sendes inn.

Identifisere posteringer med avvikende MVA-koder

I denne funksjonen velger revisor de kontoene som ønskes gjennomgått, og SmartBob identifiserer posteringer som avviker fra de mest brukte MVA-kodene på kontonivå. Sammen med MVA-avstemningen er dette en kontroll av at MVA er korrekt beregnet. Den vil gi revisor alle de posteringene som har en avvikende MVA-kode, og her kan man igjen gå inn på bilag for å se hva det gjelder. Det er også lagt til et beløpskriterie der man kan legge til større enn, mindre enn eller lik et beløp. Dette var en ønsket funksjon fordi det ikke var interessant å sjekke alle beløp, men bare de over et visst beløp.

Stikkprøvekontroll basert på MUS (Monetary Unit Sampling)

Dette er en utvalgsfunksjon som baserer seg på pengeenhetsstikkprøve, også kalt MUS (Monetary Unit Sampling), som ble forklart tidligere i studien. I SmartBob velger man hvilket område man ønsker å ta stikkprøver fra, for eksempel kundesaldoer eller en kostnadskonto. Deretter velger man en periode fra og med en gitt dato, og SmartBob beregner da en brutto populasjon som den vil trekke utvalg fra. Revisor legger videre inn en vesentlighetsgrense og velger en anslått risiko som er delt inn i lav, middels eller høy risiko. Basert på dette bestemmer SmartBob antall stikkprøver den skal ta ut, og de trekkes ut slik at de oppfyller kravene til MUS.

SmartBob vil gi oss to tabeller. Den første tabellen er de stikkprøvene som er tatt ut fra populasjonen basert på kriteriene, mens den andre tabellen gir alle transaksjoner som er over den vesentlighetsgrensen vi satt. Disse skal revideres uansett. Hver transaksjon har også en korrigeringskolonne der man kan legge inn korrekt beløp dersom det viser seg å være feil. Dersom det ikke er feil, kan SmartBob duplisere verdiene slik at man slipper å skrive inn verdien

på hver transaksjon. Det er også mulig å legge til en kommentar på de transaksjonene man har endret på.

Når alle transaksjonene er kontrollert og de korrekte verdiene er lagt inn av revisor, projiserer SmartBob eventuelle feil. SmartBob tester summen av faktiske og projiserte feil opp mot vesentlighetsgrensen og gir revisor et resultat. Man får deretter en beskjed om testen er vellykket eller ikke. Dersom den er vellykket, sier SmartBob «summen error (tall) etter MUS er lavere enn vesentlighetsgrensen (tall) og følgelig er bokført saldo pålitelig ut fra parametere satt i kontrollen». Er resultatet høyere enn vesentlighetsgrensen vil testen ikke være vellykket og revisor må gå inn og revidere mer.

Stikkprøvekontroll basert på tilfeldig utvalg

Dette er den mer tradisjonelle måten å ta stikkprøver på. Revisor kan sette en nedre beløpsgrense for hva som skal trekkes ut og bestemmer selv antall stikkprøver fra populasjonen. SmartBob vil dermed trekke et helt tilfeldig utvalg, basert på kriteriene.

Dokumentasjon

En av de største fordelene med SmartBob er hvordan den dokumenterer det som har blitt gjort i revisjonshandlingen. Når revisor utfører en handling i SmartBob, vil man etter fullført handling kunne generere en PDF-fil som vil fungere som et arbeidsdokument. På dette arbeidsdokumentet står det tydelig hvilken handling som er utført, hvilket selskap det gjelder, spesifisert utvalgsperiode, hvilke kriterier man har lagt inn, hvem som har utført handlingen og når den er generert. Dersom revisor har kommentert noe på ulike posteringer i handlingen eller lagt med en konklusjon på slutten av handlingen vil dette også være med i arbeidsdokumentet. Dette er mulig i alle funksjonene SmartBob har, og kan hjelpe revisor med bedre dokumentasjon. Det jobbes også med at man kan overføre dette dokumentet fra SmartBob direkte over til det metodikkprogrammet som revisjonsselskapet bruker, noe som kan effektivisere arbeidet til revisor.

Slik SmartBob fungerer i dag må brukeren logge seg på hvert selskap for å gjennomføre en revisjonshandling. Det arbeides nå med at disse handlingene kan kjøres simultant, dvs. at man

kan sette SmartBob i gang med å kjøre flere handlinger på et utvalg selskaper uten at brukeren må innom hvert selskap. SmartBob vil generere rapporter på gjennomførte handlinger og gi brukeren informasjon om hvilke handlinger som er bestått eller ikke basert på avvik mellom bokførte og innsendte opplysninger. SmartBob er fortsatt et ungt produkt som er i stadig utvikling. Innspill fra brukerne er med på å forme SmartBob slik at det skal bli best mulig tilpasset sin målgruppe og deres behov.

6. Presentasjon og analyse av funn

I dette kapittelet vil vi gjennomgå funnene fra intervjuene og analysere dette opp mot teorien presentert i kapittel 2 og 3. Vi starter med en kort presentasjon av informantene før selve analysen hvor hvert av fokusområdene i studien vil bli brukt til å svare på forskningsspørsmålene og problemstillingen i kapittel 7. Under hver del av revisjonsprosessen vil først dagens praksis bli presentert og deretter hvordan SmartBob og automatisering kan påvirke den praksisen.

6.1 Om informantene

I våre syv intervjuer var det totalt ti informanter, da noen av selskapene stilte med både en partner og en medarbeider. Som forklart i metodekapittelet har vi valgt å slå sammen disse informantene til en informant, da de supplerte hverandre. Oversikten over informantene kan ses i tabell 3 under.

Informant	Stilling	Antall år erfaring	Størrelse på kunder	Kjennskap til SmartBob
A	Medarbeider	17 år	Små foretak, noen øvrige	Begrenset
B	Partner/Medarbeider	20 år/1 år	Små foretak, et øvrig	Veldig godt
C	Partner	15 år	Små foretak	Veldig godt
D	Daglig leder og partner	20 år	Små foretak	Middels
E	Daglig leder og partner/Medarbeider	16 år/1,5 år	Små og øvrige foretak	Godt
F	Daglig leder og partner	25 år	Små foretak, noen øvrige	Veldig godt
G	Partner/Medarbeider	30 år/5 år	Små foretak, noen øvrige	Begrenset

Tabell 3 - Oversikt over informanter

Vi har fått et bredt spekter med informanter, hvor revisjonserfaringen strekker seg fra 1 til 30 år. Noen av de mer erfarne har også jobbet hos «de 5 store» der de har hatt tilgang til ulike digitale revisjonsverktøy. På den andre siden er noen informanter relativt unge og nye i bransjen, og oppfattes å ha et større ønske om automatiske verktøy.

Når det kommer til størrelsen på kundene til informantene, deles disse inn etter regnskapsloven. Regnskapsloven (1998) § 1-6 definerer små foretak som foretak med maks 70 millioner i salgsinntekt, 35 millioner i balansesum og antall ansatte under 50 årsverk.

Gjennomsnittsstørrelsen på kundene er i hovedsak små foretak, men noen av informantene har også større kunder. Små kunder i analysesammenhengen er bedrifter som ligger med rundt 6-15 millioner i omsetning, altså rett over grensen for revisjonsplikt. Ingen av informantene har børsnoterte kunder.

For å kartlegge informantenes kjennskap til SmartBob har vi valgt å gradere kjennskapen slik:

- Veldig godt = har tatt det i bruk
- Godt = har vært i samtale med Prisolve
- Middels = har hørt en presentasjon
- Begrenset = har hørt navnet bli nevnt
- Ingenting = har ikke hørt om de

Denne inndelingen tar hensyn til at SmartBob fortsatt er et veldig nytt verktøy, noe som gjør at kjennskapen er relativt begrenset. Dette har vi også sett hos de som har kjøpt og tatt i bruk SmartBob, hvor de fleste er på et stadium der man tester verktøyet og prøver å finne ut hvordan det passer hos dem.

6.2 Begrepene digitale verktøy og automatisering

Ved spørsmål om hva de legger i begrepet digitale verktøy og automatisering innenfor revisjon, er det en generell enighet om at digitale verktøy er alt som bidrar til å frigjøre revisorer fra å jobbe på papir. De fleste av informantene trekker frem skybaserte metodikkprogrammer som Maestro og Descartes, og verktøy som Excel som eksempler på digitale verktøy. Informant C og

D legger derimot vekt på at et digitalt verktøy er noe som effektiviserer prosesser mer enn kun å være digitalt, altså ikke på papirform.

«Digitale verktøy er alle verktøy som gjør at man kan sammenstille informasjon og trekke ut revisjonsbevis fra en digital populasjon.» (Informant C)

Dette skillet begrunner de to informantene med at skybaserte metodikkprogrammer kun er en digitalisering av arbeidspapirer man tidligere hadde på papir, mens digitale verktøy effektiviserer revisjonen ved å utføre tidligere manuelle oppgaver. Informantene forteller at de ser på Excel som et digitalt verktøy dersom det automatiseres, for eksempel ved bruk av makroer.

De fleste av informantene legger vekt på at automatisering krever en tilkobling til kundens regnskapssystem. Verktøy er nødt til kunne koble seg til kundens system, trekke ut og bearbeide data ved et enkelt tastetrykk for at det skal regnes som automatisk, mener informantene. Dette gjør at flere ikke anser Excel som automatisk, da man er nødt til å bearbeide og importere hovedboken manuelt. Flere av informantene trekker frem SmartBob som et eksempel, da det passer til deres oppfatning av automatisering.

En kartlegging av begrepsbruken kan være nyttig i en studie på digitalisering og automatisering, for å sørge for at alle parter diskuterer det samme. Funnene viser at betydningen varierer noe mellom informantene. Majoriteten av informantene mener digitale verktøy er alt som frigjør revisor fra papiret. Denne oppfatningen stemmer overens med Janvrin et al. (2008), men de legger vekt på at dette er en del av den generelle, teknologiske utviklingen. Noen informanter vektlegger at digitale verktøy er nødt til å effektivisere mer enn kun å være digitalt. Altså må prosesser kunne gjøres bedre og raskere ved hjelp av digitale verktøy enn om revisor skulle gjort det manuelt. Dette nærmer seg da Kinserdal (2017) sin definisjon på digitalisering, hvor han mener automatisering er en viktig komponent.

De fleste informantene svarer likt når det kommer til automatisering. Det innebærer da at manuelle prosesser overtas av systemer som selv henter inn og bearbeider data. For flere av informantene er det et viktig skille at automatiske verktøy selv kan hente dataen, for eksempel

gjennom en tilkobling til kundens regnskapssystem. Funnene tyder på at hva informantene legger i begrepene kan ha en sammenheng med deres kunnskap om teknologi og kundenes grad av digitalisering. Kinserdal (2017) trekker også frem dette poenget, hvor han sier at revisor ikke har mulighet til å benytte seg av digitale eller automatiske revisjonsverktøy med mindre kunden har systemer som åpner for dette. Revisors kunnskap på dette feltet blir da begrenset av denne sammenhengen, som igjen kan påvirke hva som legges i begrepene.

Samlet sett passer informantenes oppfatning av digitale verktøy og automatisering godt med studiens utgangspunkt. SmartBob stemmer med deres forventninger til automatisering, som tyder på at SmartBob er et godt eksempel på automatisering i denne studien.

6.3 Risikovurdering

Revisor skal, som en del av risikovurderingen, opparbeide seg en forståelse av den interne kontrollen. Revisor bruker analytiske handlinger, forespørsler til ledelsen og observasjon og inspeksjon til å opparbeide seg en forståelse av enheten og dens omgivelser. I dette delkapittelet vil fokuset ligge på bruken av analytiske handlinger og kartlegging av interne kontroller, da disse oppfattes å bli mest påvirket av automatisering.

6.3.1 Dagens praksis

På spørsmål om hvordan informantene bruker analytiske handlinger og vurderer enhetens interne kontroll i risikovurderingen svarer de relativt likt.

Informant A forteller at de ikke bruker analytiske handlinger så mye i risikovurderingen. Ettersom de har små kunder holder det som regel å se på endringer fra år til år, mener informanten. På den andre siden har de et fokus på avstemminger, og mener at avstemminger kan være et viktig tegn på om den interne kontrollen er til stede eller ikke. Det er ikke alltid kunden selv som har de interne kontrollene, men at de heller har en ekstern regnskapsfører som utfører og dokumenterer den. Da blir det mulig å teste kontroller, selv hos de minste kundene, sier informanten.

Informant B mener også eksterne regnskapsførere kan utføre kontroller for revisjonskunden, og at dette er noe regnskapsførerne har blitt mer bevisste på de siste årene. Likevel trekker også informanten frem at de har flere kunder som er enmannsbedrifter, hvor personen har full kontroll, men det ikke nødvendigvis er etterprøvbare kontroller. De bruker derfor mye analyser, blant annet nøkkeltall og bransjedata, for å styrke risikovurderingen.

Det kommer an på størrelsen på kundene, sier informant C. De bruker analytiske handlinger gjennom hele revisjonen, inkludert som substanshandlinger der de finner det fornuftig. I risikovurderingen kan analysene være på et overordnet nivå, der informanten bruker analyseverktøyet «Purehelp Pro» for å se på endringer fra år til år i regnskapet. Dette kan være nok til å gi dem en magefølelse på risikomomenter hos kunden, mener informanten. Noen ganger kan de gå dypere med analyser, spesielt på nye kundeforhold. De kan da velge å bygge analysene som en substanshandling, og dermed samle revisjonsbevis under risikovurderingen. Informanten forteller at de er nøye på å kartlegge kundens interne kontroll og opplever at mange har interne kontroller man kan teste, også hos eksterne regnskapsførere. Til tross for etterprøvbare interne kontroller, har de et fokus på at regnskapet skal være helt feilfritt, forklarer informanten. Derfor velger de som regel å bruke substanshandlinger i stedet for test av kontroll, enda kontrollen er kartlagt og kan testes.

Inntektsområdet er et viktig område å analysere, mener informant D. De legger vekt på at analyser på dette området er kritisk for å få en korrekt risikovurdering.

«Enten det er bruttoanalyser på en handelsbedrift, eller det er en tjenestebedrift hvor vi ser på antall årsverk og faktureringsgrad.» (Informant D)

Forståelsen av rutinene er også veldig viktig for forståelsen av virksomheten og risikoen på oppdraget, sier informanten. De har et tydelig fokus på det i risikovurderingen, da de mener det er umulig å si noe om risikoen uten å kjenne selskapets rutiner.

Informant E svarer at de starter med analyser så fort de får regnskapet fra kundene sine. Blant annet fokuserer de på om det er store avvik fra hva de forventer på inntekter og kostnader. På de

minste kundene kan antall posteringer i hovedboken være en pekepinn på om kundens drift eller rutiner har forandret seg, forteller informanten. Denne vurderingen kan bidra til kartlegging av interne kontroller, spesielt hos de små kundene. Informanten påpeker at de både har kunder som er så små at regnskapsavdelingen kun er en person, der det er få interne kontroller, og en del større kunder hvor de interne kontrollene blir en viktig del av risikovurderingen.

«Hos de store selskapene er det alfa omega å kartlegge om de gjør det de sier, og om de selv har rutiner på å fange opp feil.» (Informant E)

I risikovurderingen brukes analysene på et overordnet nivå, sier informant F. Sammen med kjennskapen til virksomheten er det mest hensiktsmessig å se på endringer fra år til år på regnskapsposter. Finner man vesentlige endringer, er det viktig å se om det finnes en fornuftig forklaring, mener informanten. Informanten opplyser også at de har mange kunder med under 5 ansatte, og påpeker at selv om den ansvarlige gjør sine kontroller og sørger for at regnskapet blir korrekt, setter han sjeldent spor etter seg. Slike kontroller kan være vanskelige å kartlegge og dermed gjøre det utfordrende å anslå hvor risiko kan forekomme.

Informant G er den eneste av informantene som ikke ser nytten av analytiske handlinger. Dette begrunner de med at kundene deres er så små at de ikke trenger analyser for å avdekke risikomomenter. De forteller at de nesten bare gjør analytiske handlinger fordi det er pålagt, da selv en endringsanalyse ikke nødvendigvis gir dem noe nyttig informasjon.

«Når driftsresultatet går opp med 5 % så er det ikke sikkert at det er vesentlig, det kan jo være at kunden solgte 4 ting til det året.» (Informant G)

Når det kommer til interne kontroller, er majoriteten av kundene deres så små at de interne kontrollene er nesten ikke-eksisterende. Videre påpeker informanten at kvaliteten på eksterne regnskapsførere varierer stort. Noen regnskapsførere jobber på instruks fra kunden og bokfører slik de blir fortalt, mens andre ikke har noe kontakt med kunden sin i det hele tatt. Dette medfører at eksterne regnskapsførere ikke nødvendigvis fungerer som en intern kontroll informantene kan bygge på i revisjonen, poengterer informanten.

Funn viser at informantene synes analytiske handlinger er en viktig del av risikovurderingen. Sammen med forespørslers til ledelsen og observasjon og inspeksjon er analytiske handlinger krevd av ISA 315 når det kommer til risikovurderingshandling. Dette er nyttig for å forstå en virksomhet og dens interne kontroll, som gir revisor grunnlag til å identifisere og anslå risikoen for vesentlig feilinformasjon. Samtlige av informantene mener risikovurderingen er en sentral del av revisjonen, men på små kunder mener noen av informantene at revisor kan opparbeide seg god forståelse uten analytiske handlinger. Dette begrunner de med at det er lettere å få oversikt over virksomheten og dermed hvor risikoen ligger i regnskapet. ISA 315 støttet dette til en viss grad, når det legges vekt på at mindre enheter ofte er mindre kompliserte og at blant annet ledelsens holdninger gir revisor mye informasjon om virksomheten. Samtidig sier standarden at analyser kan gi revisor et annet perspektiv på regnskapet enn det ledelsen fremlegger, hvor blant annet uvanlige eller uventede sammenhenger kan bli identifisert. Dette kan dermed gi et bedre grunnlag for revisors risikovurdering og utøvelse av profesjonelt skjønn i løpet av revisjonen.

Flere av informantene våre trekker frem eksterne regnskapsførere når det kommer til interne kontroller hos små kunder. ISA 402 legger vekt på at revisor da må opparbeide seg god forståelse av tjenesteleverandøren og hvordan tjenesten påvirker kundens interne kontroll. Informantene gir uttrykk for at dette er noe de undersøker nøye, noen av dem har gode erfaringer med eksterne regnskapsførere som utfører kontroller. På den andre siden er to informanter veldig skeptiske til bruken av eksterne regnskapsførere, da det ikke alltid er mulig å teste kontrollene.

Samtlige av informantene forteller at de anser rutiner og kontroller som viktige områder å forstå i risikovurderingen. Gulden (2016) påpeker viktigheten av at revisor fastsetter korrekt kontrollrisiko, da dette påvirker mengden substanshandlinger som er nødvendig for å oppnå tilstrekkelig sikkerhet. Iboende- og kontrollrisiko utgjør risiko for vesentlig feil, som danner grunnlaget for fastsettelsen av type, tidspunkt og omfang av videre revisjonshandlinger. Hvilke revisjonshandlinger som skal utføres er gjenstand for revisors skjønn, som i stor grad begrunnes med risikovurderingen.

6.3.2 Bruken av SmartBob og automatisering

Etter å ha kartlagt dagens praksis rundt risikovurderingen, spurte vi informantene om de tror SmartBob eller automatisering kan påvirke bruken av analytiske handlinger og vurderingene av den interne kontrollen. Her var det ulik oppfatning om hva påvirkningen vil være.

Informant A er skeptisk til nytten av SmartBob når det kommer til analyseverktøy, og tror ikke det vil ha særlig påvirkning på hvilke analytiske handlinger de bruker. Når det kommer til vurderingen av interne kontroller tror informanten de vil ta i bruk automatiske avstemninger på bank og MVA. Informanten mener den eneste forskjellen vil være en effektivisering, ved at SmartBob kan gjøre analysen eller avstemningen ut fra en database, i stedet for at informanten selv må hente ut data og gjøre det i Excel.

Analysene på lønn og MVA er veldig nyttige forteller informant B. De har tatt i bruk SmartBob og synes resultatene fra analysene presenteres på en fin måte i verktøyet og i rapportene de får ut. Likevel stiller informanten seg skeptisk til nytten av analysedelen i SmartBob på de mindre kundene sine, og mener en erfaren revisor enkelt finner risikomomenter når man bruker pekefingeren og ser gjennom regnskapet. At SmartBob ikke har en tilkobling med banken, begrenser tidsbesparelsen ved en automatisk bankavstemming, påpeker informanten. Uten tilkoblingen til banken kan en like greit gjøre jobben manuelt, da bankutskriften likevel må hentes ut i Excel.

Informant C trekker frem viktigheten av grundige analyser ved nye kundeforhold. Ved nye kunder vil man ikke ha noe kjennskap til bedriften, og dermed blir også revisors skjønn svekket. Da vil det være nyttig å raskt kunne utføre dype analyser med SmartBob, og dermed kartlegge risikoforhold. Informanten tror også de automatiske analysene og kontrollene kan være nyttige for å vurdere kundenes interne kontroll. Likevel er informanten skeptisk til for detaljerte analyser, fra sin erfaring med de store revisjonsselskapene.

«[...] noen av de store har laget noen verktøy der de har identifisert så mye avvik at de ikke ser skogen for bare trær, og da blir det jo ikke noen fordel.» (Informant C)

Denne bekymringen har ikke blitt tatt opp av noen av de andre informantene, men informant E trekker frem viktigheten av å forstå verktøyet en bruker. Uten å forstå verktøyet er det vanskelig å være kritisk til informasjonen man får ut. Samtidig er informanten positiv til effektiviseringen som følger av å bruke SmartBob til å gjøre analyser, og tror man kan få samlet inn mer informasjon på kortere tid.

«Så det hjelper jo egentlig mest på risikovurderingen, som er det viktigste. Jo bedre risikovurderingen er, jo bedre revisjon.» (Informant E)

Informant F forteller at de har brukt analysene i SmartBob, og trekker frem effektiviteten, kvaliteten og presentasjonen av analysefunksjonene sammenlignet med verktøyene de har i dag. Analysene gjør at man lettere kan se utviklinger og trender, som kan gi en pekepinn på situasjonen til selskapet og deres interne kontroll.

Som informant G la frem tidligere, bruker de sjeldent analytiske handlinger aktivt i revisjonen. De ser nytten av at SmartBob kan gjøre analyser raskere enn manuelt, men tror likevel ikke det vil påvirke deres bruk av analytiske handlinger. Når det kommer til de interne kontrollene trekker informanten frem at kundene deres ikke har noen særlig interne kontroller, og at verktøy som SmartBob ikke vil ha noen påvirkning på denne delen av risikovurderingen.

Majoriteten av informantene våre er positivt innstilt til de automatiske analyseverktøyene i SmartBob. Positiviteten kommer av effektiviseringen ved at man slipper å gjøre analysene manuelt, som åpner for at revisorer enten kan bruke mindre tid på selve utførelsen av analyser eller gjøre flere analyser på like lang tid. Braun og Davis (2003) mener denne effektiviseringen kan føre til både redusert ressursbruk og bedre risikoforståelse. Likevel er det noen som tviler på nytten dette gir på små kunder, da det er begrenset hvor mye de får ut fra analyser. Som vi diskuterte tidligere er analyser et godt verktøy i risikovurderingen, og som Kleppen og Ulvestad (2018) legger frem, kan bruken av teknologi i revisjonen øke innsikten ytterligere. Dette begrunner de med at automatiske analyser kan behandle en større mengde data enn hva mennesker kan, og samtidig være mer nøyaktig. Med dette kan automatiske analyser bidra til å

styrke revisors skjønnsutøvelse når det kommer til å anslå iboende- og kontrollrisiko i risikovurderingen.

Nytten av automatiske analyser i SmartBob er derfor godt underbygget, men det forutsetter at verktøyet har tilgang til kundenes systemer. For at et digitalt verktøy skal kunne utføre automatiske handlinger er det nødt til å ha tilgang på data. En annen forutsetningene som informantene trekker frem er hvorvidt det finnes elektroniske data som SmartBob kan benytte seg av. Disse synspunktene er i tråd med Kinserdal (2017), som sier at digitaliseringen av revisjonen er sterkt tilknyttet digitaliseringen hos kundene. Et annet poeng som kommer frem i funn er at revisor må være kritisk til data verktøyet generer. Dette understøttes av Kleppen og Ulvestad (2018), som vektlegger at revisor vil være nødt til å ha tilstrekkelig kompetanse for å kunne forstå mer avanserte verktøy. Denne forståelsen vil være viktig for å kunne bruke verktøyene riktig, samt for å vurdere resultatene.

6.4 Utvalg i revisjon

Revisor må foreta flere vurderinger når det kommer til utvalg i revisjon. Ved detaljtester er det viktig å sikre at utvalget gir tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. Denne studien tar dermed for seg utvalgsmetodene, utvalgsstørrelsene og vurderingene etter utvalg ved detaljtester.

6.4.1 Dagens praksis

På spørsmål om hvordan informantene trekker utvalg og hvorfor, svarte de fleste at det profesjonelle skjønnnet står sterkt.

Informant A baserer seg i hovedsak på å trekke det utvalget som er mest hensiktsmessig å se på, og trekker frem et eksempel om andre driftskostnader. Informanten ser først på hvilke kontoer det gjelder og luker ut de som er under grensen for ubetydelig feil. Deretter plukkes kontoer som er av interesse, blant annet store eller skattesensitive. Arbeidsvesentlighetsgrensen er et nyttig mål for hva en må se på, mener informanten.

«Det er en litt manuell jobb, tar litt tid, men treffer da godt hvis det er noen feil da.» (Informant

A)

På de større kundene kan det være en ide å være litt uforutsigbar med utvalgene, og derfor kan tilfeldig utvalg være nyttig, forteller informanten. For å plukke det tilfeldige utvalget bruker informanten en slumptallgenerator-applikasjon på telefonen sin. Bruken av applikasjonen gjør at revisors skjønn ikke får noen påvirkning på utvalget, noe som er viktig ved tilfeldig utvalg, påpeker informanten.

Informant B forteller at kundestørrelsen deres har stor innvirkning på hvordan de trekker utvalg. Da de har såpass små kunder, mener informanten de får mer ut av utvalget når de har analysert godt på forhånd og dermed vet hvilke kontoer som er viktige å se på. Det har hendt de bruker statistisk utvalg, men skjønnsmessig utvalg er den mest brukte metoden, sier informanten.

Både kundestørrelsen og bevismengden har en påvirkning for valg av metode, forteller informant C. På de mindre kundene ser de som regel tydelige risikomomenter, f.eks. private kostnader, som gjør det enklere å trekke utvalget. Når det kommer til de større kundene derimot, kan det være mer relevant med tilfeldig utvalg. Informanten opplyser også at bevismengden har en innvirkning, da det som regel holder med skjønnsmessig utvelgelse dersom de har samlet annet revisjonsbevis på kontoen gjennom analyser. Derimot om utvalget er eneste revisjonsbeviset, bruker de tilfeldig utvalg for å sikre tilstrekkelig bevis for hele populasjonen, påpeker informanten.

Informant D mener også at en kombinasjon av metoder som regel er det beste. Informanten sier de har utviklet en generator i Excel som gir dem et tilfeldig utvalg, basert på pengeenhetsutvelgelse. I tillegg til det tilfeldige utvalget trekker de også ut noen spesifikke elementer, der det er store eller unormale poster. Informanten forteller at de nylig har gjennomgått sine interne retningslinjer, og lagt et fokus på statistisk utvalg.

For informant E er det størrelsen på kunden som avgjør om de bruker tilfeldig eller skjønnsmessig utvalg.

«[...] noen selskaper som du har revidert i mange år og som er av en størrelse som er håndterbar for et skjønnsmessig utvalg. Da kan jeg ikke skjønne at det er noen bedre revisjonsmåte å gjøre det på.» (Informant E)

Informanten kaller skjønnsmessig utvalg for en risikobasert metode. Dette begrunner de med at utvalget trekkes ut basert på hvor risikoen ligger. De trekker frem eksempler som runde beløp, kontoer hvor feil har blitt funnet i tidligere år, eller områder som kan være gjenstand for «diverse morro», som representasjon eller reiseregninger. Informanten opplyser også at de har store kunder, hvor de bruker en statistisk modell i Excel for å regne ut utvalgsstørrelse og trekker et tilfeldig utvalg. Når selskapene blir store, er det ikke lenger forsvarlig med skjønnsmessig utvalg, poengterer informanten.

Både informant F og G svarer at de hovedsakelig trekker et skjønnsmessig utvalg basert på risikovurderingen og vesentlighetsgrensene, der de kun en sjelden gang tar tilfeldig utvalg i Excel på de større kundene sine.

På spørsmål om hvordan informantene fastsetter og begrunner utvalgsstørrelsene sine svarer flesteparten av informanter at det er en skjønnsmessig vurdering som gjøres samtidig som utvalget trekkes. Ved en skjønnsbasert utvelgelse setter de ikke en utvalgsstørrelse før de trekker utvalget, det bestemmes da av hva de velger å trekke ut basert på risikovurderingen og vesentlighet, forteller flere av informantene.

*«En skal ikke henge seg opp i antallet, det er bedre å være litt mer fokusert på hva en ser på.»
(Informant A)*

«Det kommer an på risiko, det er skjønnsmessig, utelukkende skjønnsmessig. Bruker aldri noe statistiske verktøy for å bestemme utvalgsstørrelse.» (Informant C)

Informant D, med sitt fokus på statistiske metoder, forteller at de bruker statistiske modeller for å beregne utvalgsstørrelser basert på populasjonens størrelse og risikonivå. Dette ligger inne i

samme Excel-ark som pengeenhetsutvelgelsen, og er basert på den samme statistiske teorien, påpeker informanten.

Informant G påpeker at majoriteten av kundene deres er så små at de går grundig gjennom hele hovedboken ettersom kundene ønsker at regnskapet skal være feilfritt. Dette gjør at utvalgsstørrelsene ofte blir større enn nødvendig.

Videre stilte vi informantene spørsmål om hvilke vurderinger de gjør etter utvalg. Informant A og F svarte at magesfølelsen sier mye om utvalget har gitt tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. De påpeker også at hvis de avdekker feil, undersøker de årsaken og utvider utvalget noe. Dette synet deles også av informant B.

«Finner vi feil, med mindre det er helt elementære feil, som kommafeil, så utvider vi kontrollen med en gang.» (Informant B)

Informant C legger vekt på at de sjeldent bruker utvalgstesting alene, men har bevis fra analytiske substanshandlinger som de sammenligner med resultatet fra utvalg. Dette gjør at et lite, skjønnsmessig utvalg kan gi tilstrekkelig revisjonsbevis, selv om det ikke hadde vært nok alene. Når det kommer til feil, forteller informanten at de prøver å unngå projisering. På grunn av kundestørrelsen, er det ofte bedre å kontrollere en større del av populasjonen, og så be kunden korrigere feilene. Kundene selv mener også dette er en god løsning, da de ikke ønsker feil i regnskapene sine, mener informanten.

For informant E avgjør utvalgsmetoden hvordan resultatene vurderes. Når de har trukket tilfeldige utvalg hos de store kundene sine, synes informanten at projisering er en nyttig måte å se om beløpsfeilen kan nærme seg vesentlighetsgrensen. På de mindre kundene hvor utvalget skjer skjønnsmessig, mener informanten at det er bedre at kundene korrigerer feilene fremfor å projisere dem.

«Hvis vi finner feil så blir jo først og fremst de feilene rettet, og så tar du automatisk et par til, og da er du innenfor. Finner du mye feil på en konto, ja, så tar du resten av bilagene på den kontoen også.» (Informant G)

Sitatet fra informant G setter vurderingen av utvalget litt på spissen, og er et godt eksempel på hvordan små kunder påvirker revisjonsarbeidet.

Samtlige av informantene baserer seg i stor grad på skjønnsmessig utvalg. Med små kunder får man lettere oversikt over risikoområdene, og transaksjonsmengden er såpass liten at det er mest hensiktsmessig å trekke ut spesifikke elementer, som store og atypiske transaksjoner, basert på skjønn. Dette kan være grunnen til at statistiske utvalgsmetoder er lite brukt blant informantene da det eksempelvis er lite hensiktsmessig å bruke pengeenhetsutvalg på en konto med 20 transaksjoner. Finanstilsynet (2017) stiller seg kritisk til deler av bruken av skjønnsmessig utvalg. De fant at en del små og mellomstore revisjonsselskaper kun trakk ut store transaksjoner, noe som ikke nødvendigvis gir tilstrekkelig revisjonsbevis for populasjonen. Hos våre informanter er det et fokus på at store transaksjoner er viktige å trekke ut, men de begrenser seg ikke til det. Informantene supplerer ofte de store transaksjonene med skjønnsmessige utvalg basert på risikovurderingen, men Finanstilsynet argumenterer for at tilfeldig utvalg kan være mer hensiktsmessig. Ved å trekke både de største transaksjonene og et tilfeldig utvalg får revisor god sikkerhet for de store beløpene i populasjonen, mens det tilfeldige utvalget er mer uforutsigbart og representativt enn et skjønnsmessig. Flere av informantene bruker kombinasjonen av skjønnsmessig og tilfeldig utvalg, men spesifiserer at de finner det mest hensiktsmessig på de større kundene deres.

Valget av utvalgsmetode påvirker også utvalgsstørrelsene direkte. De fleste informantene bruker skjønnsmessig utvalg basert risiko og vesentlighetsgrensene, og bestemmer derfor ingen utvalgsstørrelse på forhånd. Ved bruk av statistiske utvalgsmetoder som tilfeldig utvelgelse, forteller informantene at utvalgsstørrelsene fastsettes ved skjønn. Det er kun informant D som bruker pengeenhetsutvalg som kan fortelle at de fastsetter utvalgsstørrelsen statistisk. Standardene gir ingen veiledning på om revisor burde velge en statistisk eller ikke-statistisk utvalgsstørrelse. Dette er gjenstand for revisors profesjonelle skjønn, der målet er å innhente nok

revisjonsbevis for å kunne uttale seg om populasjonen. Stuart (2012) vektlegger at det er enklere å vurdere om man har fått tilstrekkelig revisjonsbevis med statistisk utvalgsstørrelse, da en kan begrunne om utvalget er representativt. Dette er vanskeligere med en skjønnsmessig utvalgsstørrelse, da det kun er opp til revisors skjønn om man har fått tilstrekkelig bevis.

Størrelsen på kundene og utvalgsmetodene har også en innvirkning på vurderingene som blir gjort av utvalget. Arens et al. (2017) presiserer viktigheten ved at statistiske og ikke-statistiske metoder ikke alltid kan blandes. Revisor må unngå å bruke statistiske vurderinger på et skjønnsmessig utvalg, for eksempel å projisere feil avdekket i et skjønnsmessig utvalg. Projisering baserer seg på et representativt utvalg, noe et skjønnsmessig utvalg ikke gir, og projiseringen blir dermed feil. Vi ser informantene er usikre på hvordan de skal bruke projisering, og dette kan være noe av grunnen til at det er lite brukt i praksis av informantene.

Selv om revisor kun er pålagt å oppnå betryggende sikkerhet for at regnskapet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, forteller informantene at mange av kundene deres ønsker et feilfritt regnskap. Dette fører til at informantene har en tendens til å overrevidere regnskapene ved å utvide utvalget eller teste hele populasjonen om man finner feil, slik at kundene kan korrigere alt av feil revisor avdekker. Ved små kunder advarer Gulden (2016) mot faren for at revisor utfører arbeid som er uforenlig med sin rolle. Spesielt ved rådgivning eller korrigerende av regnskapet kan revisor komme i konflikt med uavhengighetsreglene. Dette er en risiko som kan oppstå ved overrevidering.

6.4.2 Bruken av SmartBob og automatisering

På spørsmål om hvordan automatiske verktøy som SmartBob kan påvirke valg av utvalgsmetode og -størrelse, svarer de fleste av informantene at det vil bli en overgang til å bruke mer statistiske metoder.

Informant A tror utvalgene vil gå raskere og mer effektivt med automatiske verktøy som SmartBob. Verktøyet vil da trekke et tilfeldig utvalg med en statistisk begrunnet utvalgsstørrelse, noe som tar mindre tid enn at revisor selv skal sitte og plukke utvalg. Et statistisk utvalg kan gi

revisor en begrunnelse på hvorfor utvalget er tilstrekkelig, men om revisjonen faktisk blir bedre på grunn av det, stiller informanten seg tvilende til.

Statistiske utvalgsmetoder som pengeenhetsutvelgelse kan ofte overvurdere vesentligheten av små feil i en liten populasjon, mener informant B. De har prøvd pengeenhetsutvalget i SmartBob på noen av sine kunder, og opplever at utvalgene blir håpløst store. Likevel tror de at utvalg i SmartBob kan være nyttig på noen av de større kundene sine.

Informant D bruker mye statistiske metoder fra før, og mener derfor at SmartBob vil ha liten grad av påvirkning på deres utvalgsprosess. Fokuset til informanten er heller at utviklingen til regnskapssystemene vil drive revisjonen over til mer bruk av test av kontroll, som reduserer bruken av utvalg som substanshandlinger.

Om man skal bruke automatiske verktøy som SmartBob er det viktig å ha god kjennskap til verktøyet og hvordan det fungerer, påpeker informant E. Dersom en ikke forstår kriteriene verktøyet har brukt for å trekke utvalg, står man i fare for å være lite kritisk til resultatet. De trekker også frem at statistiske metoder er nyttig for å få et representativt utvalg, noe skjønnsmessige metoder ikke gjør. I teorien kan et representativt utvalg gi et bedre grunnlag for å konkludere på populasjonen, men med 15 års erfaring kan skjønnsmessig utvalg være minst like bra. Kanskje en blanding vil være det mest hensiktsmessige, mener informanten.

Informant C og F sier den største påvirkningen SmartBob vil ha, er at de vil bruke mer tilfeldig utvalg. Men om det gjør at revisjonen blir noe bedre, er informanten F usikker på, og vektlegger at skjønn opparbeidet over mange år gjør at man har lært hva man skal se etter.

Informant G tror at statistiske utvalgsmetoder med SmartBob gjør at de ikke lenger overreviderer til samme grad. I dag føler de et behov for å gå gjennom hele regnskapet, mens med SmartBob vil de kunne legge statistiske metoder til grunn og derfor forsvare å redusere omfanget av utvalg. Informanten påpeker likevel at de tror mindre feil vil bli funnet når regnskapet ikke blir gått like nøye gjennom, og mener derfor at en kombinasjon av statistiske og skjønnsmessige metoder er det beste.

«Vi kan ikke bare gå over til at automatikken skal ta alt for oss, vi er revisorer, vi må vite håndverket vårt, vi skal kunne godkjenne det her liksom.» (Informant G)

På spørsmål om automatiske verktøy som SmartBob kan påvirke vurderingene gjort etter utvalget, er de fleste informantene usikre på hvor stor forskjell det vil gjøre.

Informant A vil være mer skeptisk til et tilfeldig utvalg trukket av SmartBob, enn et skjønnsmessig utvalg trukket av informanten selv. Ved bruk av skjønn trekker man bevisst ut de postene som skiller seg ut, mens SmartBob trekker helt tilfeldig og står derfor i fare for å unnlate poster som det egentlig er hensiktsmessig å se på, mener informanten. En fordel med SmartBob er likevel at verktøyet kan sikre ensartet praksis på tvers av kunder og revisorer, påpeker informanten. Dette fører til at det er mindre sjanse for at det kan trekkes forskjellige konklusjoner basert på det samme datagrunnlaget.

Som med utvalgsmetoden, er det kundens størrelse som påvirker nytten, mener informant B. På de små kundene deres hvor statistiske metoder er lite hensiktsmessig vil ikke SmartBob ha noen påvirkning. På de større kundene derimot, vil SmartBob kunne brukes til å konkludere basert på det statistiske utvalget, mener informanten.

Informant F trekker frem at tenkemåten rundt utvalgene må endres, om de skal gå over til å bruke mer statistiske metoder. Når utvalgsstørrelsen er statistisk begrunnet, blir det enklere å avgjøre om bevismengden fra utvalget er tilstrekkelig, mener informanten.

«Da blir jo ting mer kvantifiserbart, og man kan si «nå har vi nok».» (Informant F)

Likevel mener ikke informant F at statistiske metoder er bedre enn skjønnsbaserte på små kunder. Informanten ser fordelene med statistiske metoder for å få i gang nyutdannede som ikke har så mye erfaring, men frykter det vil gå utover forståelsen og svekke det profesjonelle skjønnet.

Informant G mener SmartBob kan bidra til å gi en pekepinn på hvilke feil som kan finnes, basert på utvalget, men at de likevel vil ta vurderingen om bevisene er tilstrekkelige og hensiktsmessige selv. Informanten viser til at de har så små kunder at de enkelt får oversikt over feil og årsaken til feil, som gjør at de ikke trenger SmartBob til å gjøre denne vurderingen for dem.

Utvalgsmetoden, -størrelsen og vurderingene av utvalget er nært tilknyttet hverandre hos informantene, som har ført til at det er vanskelig for dem å skille mellom de forskjellige aspektene. Størrelsen på kundene påvirker utvalget i stor grad, noe som kommer frem av at informantene hovedsakelig benytter seg av skjønnsmessig utvalg og vurderinger. De fleste av informantene er positivt innstilt til SmartBob og bruken av statistiske metoder, men tror at det kun vil være hensiktsmessig på de større kundene deres. På de mindre kundene blir utvalgsstørrelsen fort veldig stor ved statistiske metoder. Dette er støttet av Israel (1992), som viser at man kan få et forholdsmessig stort utvalg på små populasjoner. Etterhvert som populasjonen blir større, vokser ikke utvalgsstørrelsen i samme grad. Statistiske utvalgsstørrelser kan derfor være mest hensiktsmessig på større populasjoner, hvor et skjønnsmessig utvalg måtte vært veldig stort for å sikre tilstrekkelig bevis.

Beregningen av statistiske utvalgsstørrelser gjøres kun i MUS-funksjonen i SmartBob, men den kan også ta et tilfeldig utvalg hvor revisor selv fastsetter utvalgsstørrelsen. Flere av informantene mener at dette tilfeldige utvalget kan være mer hensiktsmessig, ettersom det kan være enklere å kombinere metoden med et skjønnsmessig utvalg. Denne kombinasjonen blir allerede brukt av noen informanter, hvor de først trekker ut spesifikke bilag for så å ta et tilfeldig utvalg. Det er opp til revisors profesjonelle skjønn å velge hvilke utvalgsmetoder som gir tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. Christensen et al. (2015) påpeker at ulike utvalgsmetoder kan passe i forskjellige situasjoner, og man må være varsom med å kun bruke de samme metodene uavhengig av kunde og situasjon.

Bruken av SmartBob kan gjøre det enklere for informantene å ta i bruk statistiske utvalgsmetoder, hvor utvalget kan begrunnes statistisk og dermed begrense graden av overrevidering. Dette støttes av Braun og Davis (2003) som argumenterer for at digitale revisjonsverktøy kan gjøre revisjonen mer risikoorientert. Når verktøyet sikrer representative

utvalg kan revisor rette oppmerksomheten mot mer risikoutsatte kontoer, i stedet for å undersøke hele regnskapet. Mer risikoorientert revisjon vektlegger behovet for en god risikovurdering. En nøye vurdering av risiko for vesentlig feilinformasjon kan bidra til at risikoutsatte kontoer avdekkes, og revisor kan dermed ha et økt fokus på disse. En annen fordel med SmartBob er at utvalgsmetodikken blir mer ensartet innad i selskapet. Utførelsen av for eksempel tilfeldig utvalg gjøres dermed likt, i motsetning til at hver revisor gjør det på sin måte.

6.5 Dokumentasjon

Revisor er pålagt å dokumentere alle vesentlige vurderinger og handlinger som utføres gjennom revisjonen. På grunnlag av temaene diskutert over, fokuseres det her på dokumentasjon av analytiske handlinger i risikovurderingen og utvalg i revisjon.

6.5.1 Dagens praksis

På spørsmål om hvordan informantene dokumenterer analytiske handlinger i risikovurderingen og utvalg i revisjonen, svarer alle at de bruker et metodikkprogram hvor de dokumenterer fortløpende etterhvert som revisjonen utføres.

Informant A bruker Descartes til å dokumentere revisjonsarbeidet sitt. De analytiske handlingene blir forklart med tekst og utklipp fra regnskapet, men de forklarer lite om hvordan analysene gjennomføres. Informanten bruker riktig nok relativt enkle analyser som endringsanalyser, som kommer frem ved utklipp av saldobalansen. Når det kommer til utvalget beskriver informanten populasjonen, utvalget og resultatene, og forklarer kort hvorfor de spesifikke kontoene har blitt trukket ut. Dersom informanten ikke finner feil blir det ikke dokumentert noe annet enn at ting ser greit ut, mens om feil blir avdekket og resten av populasjonen blir gjennomgått, beskriver informanten kort resultatet av vurderingen.

Descartes brukes også til dokumentasjon av informant B. De trekker frem at de legger inn Excel-arkene sine fra analyser og rapportene fra SmartBob når de har prøvd å bruke den. Ved utvalgene sine forteller informanten at de er nøye på å trekke inn risikovurderingen som en begrunnelse på størrelsen på utvalget. Informanten vektlegger viktigheten av at de dokumenterer fortløpende, da de jobber i revisjonsteam.

Informant C er blant brukerne av Descartes, men har et større fokus på dokumentasjon enn de andre informantene. På analysesiden legger de ved rapporter fra SmartBob eller Excel-arkene de kjører analysene sine i, og ved bruken av analyser som substanshandlinger følger de formkravene fra ISA 520 og sørger for å dokumentere detaljert. Informanten kommer med et eksempel hvor kundefordringene har økt mye i forhold til salget, og det dermed foreligger en risiko for eksistens og verdsettelse av kundefordringer. Dette blir da godt beskrevet i arbeidspapirene som et risikomoment informanten må ta hensyn til i løpet av revisjonen. Informanten påpeker at de er like nøye med dokumentasjonen når det kommer til utvalg, og da spesielt hvordan utvalget er trukket. Enten det er et skjønnsmessig eller tilfeldig utvalg, blir metoden detaljert forklart og utvalget presentert, sammen med resultatene etterhvert som de kommer. Informanten påpeker at fortløpende dokumentering er som regel er det beste, men at de ikke nødvendigvis gjør det. Hos informanten jobber de ikke i team, og det er derfor ikke noe problem å gjøre mange handlinger og dokumentere til slutt, mener informanten.

Det som ikke er dokumentert, er heller ikke gjort, sier informant D. De har et stort fokus på at revisjonen skal være etterprøvbart, som betyr at en utenforstående revisor som ikke er kjent med oppdraget skal kunne forstå hva de har gjort og hvorfor. Om den utenforstående revisoren ikke kan forstå det, har de ikke dokumentert godt nok, mener informanten.

Det dokumenteres fortløpende gjennom revisjonen i Maestro, forteller informant E. Noen av analysene informanten gjør i planleggingsfasen er integrert i Maestro, og blir dermed dokumentert automatisk. Andre analyser blir kun beskrevet med tekst. Når det kommer til utvalg påpeker informanten at de er nøye på å beskrive skjønnsmessige utvalg og hvordan de har kommet frem til dem. De beskriver da om de utvalgte enhetene er trukket ut basert på runde eller store beløp, eller om det basert på om det er fradragsberettiget eller ikke. Til kontrast blir de tilfeldige utvalgene lite beskrevet, noe informanten selv mener de er for dårlige på.

Informant F har et minimalt fokus på dokumentasjon. De bruker også analysefunksjonen i Maestro til innledende analyser, og legger ved Excel-arkene ved andre analyser. Analysene blir

kort kommentert og konkludert på i Maestro. Ved utvalg forteller informanten at de har veldig lite dokumentasjon, både på utvalget og vurderingene gjort.

«Vi tok 15, ferdig. Det er ikke godt nok, men har nå gått bra så langt.» (Informant F)

Informant G forteller at de dokumenterer både på papir og i metodikkprogrammet Akelius. Informanten påpeker at de fremdeles bruker permer på alle sine kunder.

«Vi er ikke helt elektroniske enda, for å si det sånn.» (Informant G)

De skriver ned hvilke bilag som blir trukket ut, men informanten mener selv de er dårlige på å beskrive hvordan de kom frem til det skjønnsmessige utvalget. Informanten forteller at de heller ikke er så flinke på å dokumentere fortløpende. Selv om de ser nytten av det, er det noen i selskapet som til og med utfører hele revisjonen og dokumenterer til slutt.

Vi ser at bruken av metodikkprogram til dokumentasjon og arbeidspapirer er hyppig brukt. ISA 315 stiller flere krav om dokumentasjon av risikovurderingen. Når det kommer til dokumentasjon av analytiske handlinger, bruker noen av informantene analyser innebygd i metodikkprogrammene og dokumenterer gjennom dem, mens andre bruker eksterne programmer som Excel og SmartBob, og legger ved filer eller rapporter. Til tross for dette, er det varierende kvalitet når det kommer til hvordan informantene dokumenterer risikomomenter og andre vesentlige forhold som avdekkes i risikovurderingen.

Når det kommer til utvalgsmetodikken er det stor variasjon i hva som dokumenteres. De fleste informantene har et fokus på å beskrive skjønnsmessige utvalg detaljert. ISA 230 legger vekt på at valg som er basert på profesjonelt skjønn er spesielt viktig å dokumentere godt, da valgene er basert på revisors egne vurderinger. Å forklare de skjønnsmessige vurderingene og valgene bidrar til å styrke revisors konklusjon (Maria & Oana, 2014). Ved utvalg er det dermed essensielt å komme med gode begrunnelser for hvorfor spesifikke kontoer eller bilag har blitt trukket ut. Et par av informantene dokumenterer lite hvordan de har kommet frem til utvalget. Det blir da

vanskelig for en utenforstående revisor å kontrollere, nettopp fordi det ikke er beskrevet hva som er vurderingene bak utvalget.

Ved statistisk utvalg, som tilfeldig utvalg, er majoriteten av informantene nøye på å skrive ned hvilke utvalg som blir trukket ut. ISA 230 er ikke klar på hvor mye som må dokumenteres rundt slike utvalg, kun at det skal være etterprøvbart. Ved tilfeldig utvalg i Excel eller en slumptallgenerator er det vanskelig å etterprøve at utvalget faktisk er tilfeldig, da et nytt tilfeldig utvalg høyst sannsynlig vil gi andre bilag. Dette betyr at så lenge det fremkommer hvordan de har trukket utvalget, hvilke bilag som ble trukket ut, og resultatet av testen, kan det være nok til å tilfredsstille kravene i ISA 230. Å legge ved Excel-arket eller lignende burde gi tilstrekkelig dokumentasjon på at utvalget faktisk er tilfeldig. Til tross for dette mener noen informanter de burde dokumentere mer rundt statistiske utvalg.

ISA 230 krever at revisor skal dokumentere revisjonsarbeidet i rett tid. Standarden legger frem at dokumentasjon utarbeidet etter at alle revisjonshandlingene har blitt utført, sannsynligvis vil være mindre nøyaktig enn dokumentasjon utarbeidet under utførelsen. De fleste av informantene dokumenterer fortløpende, og ser nytten av dette i teamarbeidet. Et par informanter innrømmer at de ikke er så flinke til å dokumentere fortløpende som de burde. En av informantene forteller at de ikke jobber i team, og derfor ikke har behovet for fortløpende dokumentasjon. Dette understøttes av Gulden (2016) som sier at en del fortløpende revisjonsdokumentasjon brukes for å veilede revisjonsteamet, og at dette ikke er nødvendig når oppdragsansvarlig revisor utfører hele revisjonen. På den andre siden mener standardene da at revisor står i fare for å glemme vesentlige forhold eller være mindre nøyaktig når det dokumenteres avslutningsvis.

6.5.2 Bruken av SmartBob og automatisering

På spørsmål om automatiske verktøy som SmartBob kan påvirke dokumentasjonen gjennom utvalgsprosessen svarer samtlige informanter at de er positivt innstilt.

Både informant A og B tror verktøy som SmartBob kan gi detaljerte og ensartede rapporter på tvers av handlinger. Informant A påpeker at kundene også kan sette pris på detaljerte rapporter og fine grafer, og derfor kan brukes til å imponere og rekruttere kunder.

Informant C utfører en del inspeksjoner hos andre revisjonsselskaper, og mener mange har store mangler når det kommer til dokumentasjon og begrunnelse av utvalg. Noen selskaper dokumenterer til og med ikke metoden de har brukt for å trekke utvalget. Slike selskaper vil ha stor nytte av SmartBob, for eksempel til å trekke et tilfeldig utvalg og dokumentere det, mener informanten. Informanten påpeker også at rapportene fra SmartBob er god dokumentasjon, og at tilgjengeligheten på rapportene kan gjøre det enklere å dokumentere fortløpende.

Ettersom man fortsatt må forklare hva man gjør og hvorfor, tror ikke informant D SmartBob vil påvirke dokumentasjonen til noen stor grad. Fordelen med SmartBob vil komme når man kan sende rapporter direkte fra SmartBob til Descartes, mener informanten. Informant E vektlegger også viktigheten av at SmartBob må ha en integrering med metodikkprogrammene.

Informant F er veldig positivt innstilt til rapportene fra SmartBob, både for å vise hva man har gjort, og kommentarene man har rundt konklusjonen på en test. De utfører og dokumenterer nå analysene sine i Maestro, men mener SmartBobs rapporter er av høyere kvalitet enn det de får fra Maestro.

«Jeg tror man over tid vil se at vi bruker verktøyene mer, og dokumenterer og underbygger konklusjonene bedre.» (Informant F)

SmartBob kan være et nyttig verktøy for dem, tror informant G, spesielt siden de selv synes de er dårlige til å dokumentere utvalg. Ved å bruke SmartBob vil de benytte seg mer av tilfeldig utvalg i stedet for skjønnsmessig, og da også ha gode rapporter som dokumentasjon på utvalget.

Vi ser at samtlige informanter er positivt innstilt til SmartBob og dokumentasjonen den gir. Flere av informantene forteller at det er forskjellige områder de synes er vanskelig å dokumentere tilfredsstillende, og tror SmartBob kan være nyttig for å sikre tilstrekkelig dokumentasjon på revisjonshandlingene. ISA 230 stiller noen krav til innholdet i dokumentasjonen, blant annet typen, tidspunkt, hvem som har utført testen, omfanget av testen. SmartBob har blitt utarbeidet med disse kravene i tankene, noe som gjør at SmartBob tilbyr god dokumentasjon på utførelsen

av revisjonshandlingene. Revisor må likevel dokumentere vurderingene gjort før og etter handlingene, enten i arbeidspapirene eller SmartBob. Kommentarfeltet under hver handling i SmartBob kan gjøre det enklere for revisor å dokumentere disse vurderingene samtidig som handlingen utføres, og gir dermed en mer helhetlig dokumentasjon.

Janvrin et al. (2008) og Gulden (2016) legger frem at dokumentasjon er noe som revisorer ofte bruker mye tid på, og at automatisering kan føre til store tidsbesparelser på dette området. Informantene mener den store tidsbesparelsen vil komme når SmartBob får en automatisk integrering med metodikkprogrammene, slik at rapportene kan komme direkte inn i arbeidspapirene. Det vil likevel kunne være en tidsbesparelse at SmartBob generer rapportene uten ekstra arbeid fra revisor. Samtidig kan det bidra til fortløpende dokumentasjon ved at rapportene genereres etter hver utførte handling.

7. Avslutning og konklusjon

Innledningsvis introduserte vi Finanstilsynets tematilsyn på stikkprøver og revisjonsverktøyet SmartBob som en bakgrunn for denne studien. Basert på dette tilsynet ønsket vi å se på hele utvalgsprosessen, og om et revisjonsverktøy utviklet for de små og mellomstore revisjonsselskapene kan bidra til å påvirke dagens praksis. Dette ga oss da problemstillingen:

Hvordan kan automatisering påvirke utvalgsprosessen i små og mellomstore revisjonsselskaper?

Begrepene digitale verktøy og automatisering er store og flytende begreper. Digitale verktøy er noe som frigjør revisorer fra papir. Automatikk blir en del av digitale verktøy når verktøyene effektiviserer revisjonshandlinger utover overgangen fra analogt til digitalt. Med bakgrunn i dette trakk vi frem SmartBob som et digitalt verktøy med automatiske funksjoner, og undersøkte hvordan verktøyet kan påvirke risikovurderingen, utvalg i revisjon og dokumentasjonen av utvalgsprosessen.

1. Hvordan kan SmartBob påvirke revisors risikovurdering?

Funn i studien indikerer at revisors risikovurdering kan effektiviseres og forbedres med SmartBob. Automatiske analyser og kontrollfunksjoner kan gi revisorene en tidsbesparelse sammenlignet med dagens praksis. Når analysene og kontrollene gjøres i et verktøy som er koblet opp mot kundens regnskapssystem, er det ikke nødvendig for revisor å selv eksportere ut regnskapet og gjøre handlinger i Excel. SmartBob er også i stand til å håndtere større mengder data og være mer nøyaktig enn et menneske, og måten analysene presenteres på kan gjøre det enklere å se utvikling og trender. Dette gjør at de automatiske funksjonene kan gi revisor et bedre informasjonsgrunnlag, og dermed øke forståelsen av virksomheten, herunder intern kontroll. Den økte forståelsen gjør revisor i bedre stand til å vurdere og anslå risikoene for vesentlig feilinformasjon, og hvordan disse skal håndteres i revisjonen.

En utfordring med bruken av SmartBob i risikovurderingen, er størrelsen på revisjonskundene. Mindre kunder har ofte en mindre kompleks organisasjonsstruktur, og derfor mindre

formaliserte, digitale kontroller. Dette fører til at verktøy som SmartBob ikke alltid vil ha data den kan gjøre analyser eller kontroller på. Selv der SmartBob har data den kan analysere, er nytten av dette usikkert på grunn av transaksjonsmengdene. Analyser som nøkkeltall- og endringsanalyser kan ofte vise store svingninger fra år til år, selv på ubetydelige endringer i regnskapspostene. I slike tilfeller blir analytiske handlinger ofte gjennomført kun fordi det er pålagt, mens revisor belager seg på forespørsler til ledelsen og observasjon og inspeksjon for å innhente informasjon til risikovurderingen.

Studien indikerer at SmartBob kan ha en positiv påvirkning på risikovurderingen, spesielt på de større kundene. På de mindre kundene kan det likevel tyde på at verktøy som SmartBob ikke er like hensiktsmessig å bruke i risikovurderingen.

2. Hvordan kan SmartBob påvirke utvalg i revisjon?

Gjennom studien har det blitt identifisert flere måter SmartBob kan påvirke utvalg i revisjon på. Den klareste påvirkningen er at det kan bli enklere å benytte seg av statistiske metoder. MUS-funksjonen i SmartBob kan gi revisor tilstrekkelig revisjonsbevis for en populasjon begrunnet i en statistisk utvalgsstørrelse, sammenlignet med dagens utvalgsstørrelser begrunnet med revisors skjønn. Funksjonen «Tilfeldig utvalg» kombinert med dagens skjønnsmessige utvalg, kan gi revisor mulighet til å fokusere mer på risikoområdene. En slik kombinasjon kan også spare revisor for tid, sammenlignet med å undersøke hele populasjonen, og fortsatt oppnå tilstrekkelig bevis på populasjonen.

Selv om SmartBob kan begrense utvalgsstørrelsene for å oppnå tilstrekkelig og hensiktsmessig bevis, viser funn at revisor ofte velger å revidere utover det lovpålagte. Små kunder kan anse revisjonen som en tjeneste for å kontrollere at regnskapet er feilfritt, som fører til at revisor overreviderer. Utvalgfunksjonene i SmartBob kan dermed bli overflødige, da revisor går gjennom hele regnskapet.

En annen utfordring som kan redusere nytten av SmartBob, er at statisk utvalg ikke alltid er det mest hensiktsmessige på små kunder, da små populasjoner kan gi forholdsvis store utvalg.

Som på analytiske handlinger, viser funn at det profesjonelle skjønnnet står sterkt i revisjonen av små kunder. Skjønnsmessig utvalg kan være det mest hensiktsmessige hos kunder man har god kjennskap til og som har små transaksjonsmengder.

Funn i studien tyder på at SmartBob kan påvirke positivt når det kommer til utvalg i små og mellomstore revisjonsselskaper. Statistiske utvalg, eller i kombinasjon med skjønnsmessig, kan være gunstig for å sikre representative utvalg som gir tilstrekkelig bevis. Til tross for dette, viser studien likevel at revisor ofte bruker skjønnsmessig utvalg på de minste kundene fordi de oppfatter det som mest hensiktsmessig.

3. Hvordan kan SmartBob påvirke dokumentasjonen av utvalgsprosessen?

Studien viser at SmartBobs rapporter kan påvirke dokumentasjonen av utvalgsprosessen på flere måter. Rapportene i SmartBob er utarbeidet i samsvar med standardene, genereres etter hver utførte handling og tillater kommentarer og konklusjoner. Dette er kvaliteter som vil bedre revisjonsdokumentasjonen, da studien indikerer varierende kvalitet blant informantene.

Automatisk genererte rapporter kan også spare revisor for tid og ressurser sammenlignet med i dag, samt gjøre det enklere å dokumentere revisjonshandlingene fortløpende. Til tross for gode rapporter på selve handlingene, er revisor nødt til å dokumentere sine egne vurderinger, enten i SmartBob eller arbeidspapirene. En ytterligere effektivisering kan komme ved at SmartBob får muligheten til å sende rapportene direkte til metodikkprogrammene, i stedet for at revisor gjør dette manuelt.

Når det kommer til analytiske handlinger tyder funn på at dagens dokumentasjon hos informantene er av varierende kvalitet. Studien indikerer at utførelsen og resultatene av analysene blir godt beskrevet av de fleste, men at enkelte har en begrenset forklaring på analysene. For majoriteten vil ikke rapportene fra SmartBob forbedre kvaliteten på dette i noen stor grad. Funn tyder likevel på at SmartBob kan bidra til å effektivisere dokumentasjonen, som beskrevet over.

Studien tyder på at dokumentasjon av utvalg kan være krevende, slik det også fremkommer i Finanstilsynets tematilsyn (2017). Vår studie indikerer utfordringer ved dokumentasjonen av både skjønnsmessig og statistisk utvalg, spesielt ved hvordan utvalget ble trukket og vurderingen av utvalgsstørrelsen. Rapportene fra SmartBobs utvalgfunksjoner gir en forklaring på hvordan utvalget har blitt trukket ut, samt en liste med elementene i utvalget. Ved bruk av MUS-funksjonen får også revisor en begrunnelse på hvorfor utvalgsstørrelsen er tilstrekkelig, basert på kriteriene som ligger til grunn. Selv om funn tyder på svakheter ved dokumentasjon av skjønnsmessig utvalg, vil ikke SmartBob ha en direkte innvirkning på dette. Utvalget er basert på revisors egne vurderinger og skjønn, som ikke kan dokumenteres av et digitalt verktøy. Dette kan kun påvirkes av SmartBob dersom revisorene går over til å benytte seg av statistiske metoder.

SmartBob kan gi god revisjonsdokumentasjon med sine detaljerte rapporter av analyser, kontroller og utvalg. En forutsetning for dette er selvsagt at revisor velger å benytte seg av SmartBob, som betyr at dokumentasjonen av skjønnsmessig utvalg ikke kan påvirkes.

Med SmartBob som et eksempel på digitale verktøy med automatiske funksjoner, tyder funn på at automatisering kan ha en positiv påvirkning på de ulike områdene av utvalgsprosessen. Samlet sett tilbyr SmartBob mange automatiske funksjoner som kan effektivisere og forbedre revisjonshandlinger, samt at rapportene fungerer godt som dokumentasjon på utførte handlinger. En bedre risikovurdering gir revisor bedre grunnlag til å vurdere hvilke utvalgsmetoder og -størrelser som gir tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis. Studiet tyder likevel på at små revisjonskunder skaper en utfordring for automatiseringen. Deres forventninger til revisjonen fører til en overrevidering av regnskapet, som endrer måten revisor jobber på. Metoden kan anses som en mindre risikoorientert revisjon, da hele regnskapet gjennomgås fremfor å fokusere på risikoområdene. Dette er imidlertid et valg, som går utover kravene i ISA-ene og revisjonsrisikomodellen og har dermed ingen påvirkning på vår konklusjon. *Vi konkluderer derfor med at automatisering kan effektivisere og forbedre utvalgsprosessen hos små og mellomstore revisjonsselskaper.* Det er viktig å merke seg at selv om automatisering kan påvirke revisjonshandlinger, vil det alltid være klare krav om utøvelse av revisors profesjonelle skjønn gjennom hele revisjonen.

7.1 Begrensninger

Kvalitativ forskningsmetode med dybdeintervjuer gir denne studien noen begrensninger. Intervjuer som datainnsamling åpner for å få frem personlige meninger hos informantene, men kan også gjøre at de vegrer seg for å oppgi sensitiv eller kritikkverdig informasjon. Dette har vi prøvd å motvirke ved å poengtere at alle informantene er anonyme. En annen begrensning ved metoden er at data fra dybdeintervjuer ofte kan være vanskelig å generalisere. Vi har diskutert dette nøyere i kapittel 4.3, og anser funnene som pålitelige. Utvalgsstørrelsen er også en begrensning i studien. Studien tar for seg et relativt lite utvalg sammenlignet med antall aktører i segmentet små og mellomstore revisjonsselskaper. Et større utvalg kunne bidratt til å generalisere resultatene, og dermed gitt studien mer tyngde.

Valget av SmartBob som et eksempel på automatisering har også ført med seg en begrensning i studien. Uten å se på andre lignende verktøy gir SmartBob et relativt snevert syn på automatisering, som kan ha ført til at ikke alle nyansene med automatisering har kommet frem. Det har likevel vist seg å være vanskelig å finne revisjonsverktøy for små og mellomstore revisjonsselskaper som tilbyr de samme funksjonene som SmartBob per dags dato.

7.2 Videre forskning

Under temaet digitalisering og automatisering finnes det mange interessante områder for videre forskning, spesielt når det kommer til segmentet små og mellomstore revisjonsselskaper.

I denne studien har vi fokusert på den mulige påvirkningen automatisering kan ha på utvalgsprosessen i små og mellomstore revisjonsselskaper. Vi har da unnlatt å se på hvordan verktøy kan implementeres og den faktiske effekten av implementasjon. Ettersom SmartBob ble lansert i desember 2018, er det fremdeles for tidlig for å forske på innvirkningen det vil ha på revisjonen i små og mellomstore revisjonsselskaper. Om noen år vil det derfor være interessant å se om SmartBob faktisk har påvirket utvalgsprosessen i den grad denne studien tyder på, for eksempel gjennom en case-studie.

Ettersom SAF-T (Standard Audit File-Tax) vil bli lovpålagt i 2020, vil det være interessant å se på om denne standardiseringen vil åpne for mer automatisering, også for de minste kundene.

Et annet område for videre forskning vi oppdaget gjennom studien er hvordan revisjonskundernes forventninger påvirker revisors arbeid. I denne studien tyder funn på at noen kunder forventer mer fra revisjonen enn det som er pålagt ved lov, for eksempel et feilfritt regnskap eller at revisor selv korrigerer avdekkede feil. Det kan derfor være interessant å se på hvordan typen og omfang av revisjonshandlinger påvirkes, og om revisor står i fare for å bryte med uavhengighetsreglene i slike kundeforhold.

Litteraturliste

- Angeremo, L. P. H. & Cole, S. (2018). Bruk av robotteknologi og kunstig intelligens. *Revisjon og Regnskap*, nr. 2, 36-37. Hentet fra: <https://www.revregn.no/i/2018/3/rr03-2018-1200>
- Arens, A. A., Elder, R. J. & Beasley, M. S. (2005). *Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach* (11. utgave). New Jersey: Pearson Prentice Hall.
- Arens, A. A., Elder, R. J., Beasley, M. S. & Hogan, C. E. (2017). *Auditing and Assurance Services: An Integrated Approach* (16. utgave). Harlow: Pearson Education.
- Appelbaum, D., Kogan, A. & Vasarhelyi, M. A. (2017). Big Data and Analytics in the Modern Audit Engagement: Research Needs. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 36 (4), 1-27. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51684>
- Askheim, O. G. A. & Grenness, T. (2008). *Kvalitative metoder for markedsføring og organisasjonsfag*. Oslo: Universitetsforlaget
- Braun, R. L. & Davis, H. E. (2003) Computer-assisted audit tools and techniques: analysis and perspectives. *Managerial Auditing Journal*, 18 (9), 725-731. <https://doi.org/10.1108/02686900310500488>
- Byrnes, P. E., Al-Awadhi, A., Gullvist, B, Brown-Libur, H., Teeter, R., Warren, J. D. Jr. & Vasarhelyi, M., (2018). Evolution of Auditing: From the Traditional Approach to the Future Audit. *Continuous Auditing*, nr. 1, 285 – 297. <https://doi.org/10.1108/978-1-78743-413-420181014>
- Christensen, B. E., Elder, R. J., & Glover, S. M. (2015) Behind the Numbers: Insights into Large Audit Firm Sampling Policies. *Accounting Horizons*, 29(1), 61-81. <https://doi.org/10.2308/acch-50921>
- EY. (2018). *Global review 2018: How can we create value and build trust in this transformative age?*. Hentet fra https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/global-review/2018/ey_global_review_2018_v11_hr.pdf
- Finanstilsynet. (2017). Stikkprøver i revisjon – tematilsyn 2016. Hentet fra: https://www.finanstilsynet.no/contentassets/d3e9938d72314f4f84db450629766128/stikkprøver_revisjon_tematilsyn_2016.pdf
- Finanstilsynet. (2018). Dokumentbasert tilsyn for revisorer og revisjonsselskaper. Hentet fra:

<https://www.finanstilsynet.no/contentassets/176de9c81eae4e398aff89209289851a/dokumentbasert-tilsyn-for-revisorer-og-revisjonselskaper---oversikt.pdf>

Gripsrud, G., Olsson, U.H. og Silkoset, R. (2010). *Metode og dataanalyse - Beslutningsstøtte for bedrifter ved bruk av JMP*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Gulden, B. P. (2015). *Den eksterne revisor* (9. utgave). Oslo: Gyldendal akademisk.

Gulden, B. P. (2016). *Revisjon: Teori og metode* (7. utgave). Oslo: Cappelen Akademisk forlag.

Hall, T. W., Herron, T. L., Pierce, B. J. & Witt, T. J. (2001). The effectiveness of Increasing Sample Size to Mitigate the Influence of Population Characteristics in Haphazard Sampling. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 20(1), 169-185.

<https://doi.org/10.2308/aud.2001.20.1.169>

Hoogduin, L. A., Hall, T. W., Tsay, J. T. & Pierce, B. J. (2015). Does Systematic Selection Lead to Unreliable Risk Assessments in Monetary-Unit Sampling Applications?. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 34(4), 85-107. <https://doi.org/10.2308/ajpt-51081>

International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) (2010a). ISA 200 Overordnede mål for den uavhengige revisor og gjennomføringen av en revisjon i samsvar med de internasjonale revisjonsstandardene. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 101-118). Bergen: Fagbokforlaget

IAASB (2010b). ISA 210 Inngåelse av avtale om vilkårene for revisjonsoppdraget. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s.119-135). Bergen: Fagbokforlaget

IAASB (2010c). ISA 230 Revisjonsdokumentasjon. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 147-154). Bergen: Fagbokforlaget

IAASB (2010d). ISA 300 Planlegging av revisjon av et selskap. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 214-222). Bergen: Fagbokforlaget

IAASB (2010e). ISA 320 Vesentlighet ved planlegging og gjennomføring av en revisjon. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 255-260). Bergen: Fagbokforlaget

IAASB (2010f). ISA 330 Revisors håndtering av anslåtte risikoer. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 260-274). Bergen: Fagbokforlaget

IAASB (2010g). ISA 402 Særlige hensyn ved revisjon av en enhet som bruker en

- serviceorganisasjon. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 274-287). Bergen: Fagbokforlaget
- IAASB (2010h). ISA 500 Revisjonsbevis. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 295-304). Bergen: Fagbokforlaget
- IAASB (2010i). ISA 520 Analytiske handlinger. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 326-330). Bergen: Fagbokforlaget
- IAASB (2010j). ISA 530 Stikkprøver i revisjon. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 331-340). Bergen: Fagbokforlaget
- IAASB (2013). ISA 315 Identifisering og vurdering av risikoene for vesentlig feilinformasjon gjennom forståelse av enheten og dens omgivelser. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 222-254). Bergen: Fagbokforlaget
- IAASB (2016a). ISA 700 Konklusjon og rapportering om regnskaper (Revidert). I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 466-497). Bergen: Fagbokforlaget
- IAASB (2016b). ISA 705 (Revidert) Modifikasjoner i konklusjonen i den uavhengige revisors beretning. I Den Norske Revisorforeningen (red.), *Revisors Håndbok 2018* (39.utg., s. 512-530). Bergen: Fagbokforlaget
- Israel, G. D. (1992). Determining sample size. University of Florida. Hentet fra: <https://www.tarleton.edu/academicassessment/documents/Samplesize.pdf>
- Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. (2. utgave). Høyskoleforlaget AS – Norwegian Academic Press
- Janvrin, D., Bierstaker, J. & Lowe, D. J. (2008) An Examination of Audit Information Technology Use and Perceived Importance. *Accounting Horizons*, 22(1), 1-21. <https://doi.org/10.2308/acch.2008.22.1.1>
- Kinserdal, Finn. (2017). NHH skal forske på digitalisering i revisjonsbransjen. *Magma*, nr. 6, 79-86. Hentet fra: https://www.magma.no/nhh-skal-forske-pa-digitalisering-i-revisjonsbransjen?fbclid=IwAR1b7TL9HOZm31OU8F7nJASc_1AfeSIM7AczaI8Ps6EHtY8ZLBpbV-02Mhk
- Kleppen, T. & Ulvestad, B. (2018). Riktig bruk av teknologi: Øker revisjonskvaliteten og gir kunden mer verdi. *Revisjon og Regnskap*, nr. 7, 6-7. Hentet fra: <https://www.revregn.no/i/2018/7/digital-83>

- KPMG. (2018) Åpenhetsrapport 2018. Hentet fra:
<https://home.kpmg/no/nb/home/om-kpmg/arsberetning-og-apenhetsrapport.html>
- Maria, A. & Oana, A. (2014). Professional Judgement: The Key to a Successful Audit. *SEA - Practical Application of Science*, nr. 5, 217-222. Hentet fra:
http://seaopenresearch.eu/Journals/articles/SPAS_5_30.pdf
- Prisolve. (2019) SmartBob. Hentet fra: <https://www.prisolve.com/revisor/>
- PWC. (2018) Åpenhetsrapport 2018. Hentet fra:
<https://www.pwc.no/no/om-oss/aapenhetsrapport.html>
- Revisorloven. (1999). Lov om revisjon og revisorer (LOV-1999-01-15-2)
- Stuart, Iris C. (2012). *Auditing and Assurance Services: An Applied Approach*. New York: McGraw-Hill/Irwin
- The Institute of Chartered Accountants of Scotland. (2016). A Professional Judgement Framework for Financial Reporting Decision Making. Hentet fra:
https://www.icas.com/_data/assets/pdf_file/0018/256104/Professional-judgement-framework.pdf
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg). Oslo: Gyldendal

Vedlegg

Vedlegg 1: Intervjuguide

Del 1: Generelt om informanten

1. Hva er din stilling i selskapet?
2. Hvor mange års erfaring har du i revisjonsyrket?
  - Har du tidligere erfaring fra andre revisjonsselskap, i så fall hvilke? Fem store vs øvrige.
3. Hva er gjennomsnittstørrelsen på kundene deres?
  - Små - Regnskapsloven §1-6
  - Øvrige - Utenfor § 1-6
  - Børsnoterte

Del 2: Begrepskonkretisering

4. Hva legger du i begrepet digitale verktøy?
  - Har du noen eksempler på hva som omfattes/ikke omfattes av begrepet?
5. Hva legger du i begrepet automatisering?
  - Har du noen eksempler på hva som omfattes/ikke omfattes av begrepet?
6. Hvordan vil du definere ditt kjennskap til SmartBob?
  - Veldig godt = har tatt det i bruk.
  - Godt = har vært i samtale med Prisolve.
  - Middels = har hørt en presentasjon.
  - Begrenset = har hørt navnet bli nevnt.
  - Ingenting = har ikke hørt om det.

7. Etter din mening, hva er de største fordelene og utfordringene med automatisering?

- Fordeler, på hvilken måte? Kan du utdype?
- Utfordringer, på hvilken måte? Kan du utdype?

Del 3: Revisjonsprosessen

8. I hvilken grad bruker dere analytiske handlinger i risikovurderingen?

- Hvilke analyser og hvordan?

9. Basert på svarene fra spm. 8, hvordan tror du teknologi* kan endre bruken av analytiske handlinger?

10. Hvilke vurderinger, om noen, gjør dere av kundens interne kontroll i risikovurderingen?

- Hvis ingen, hvorfor?
- Hvis noen, hvorfor og hvordan?

11. Basert på svarene fra spm. 10, hvordan tror du teknologi* kan endre disse vurderingene?

12. Hvilke metoder bruker dere for å trekke utvalg?

- Hvordan begrunner dere valg av utvalgsmetode?

13. Hvordan fastsetter dere utvalgsstørrelsen i revisjonen?

- Har risikovurderingen en påvirkning?
- Har vesentlighetsgrensene en påvirkning?
- Interne retningslinjer?

14. Basert på svarene fra spm. 12 og 13, hvordan tror du teknologi* kan påvirke valget av utvalgsmetode og -størrelse?

15. Hva slags vurderinger gjør dere for å kunne konkludere med at funn gjort i utvalg gir tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis?

- Om feil finnes eller ikke?
- Projiseres avdekkede feil i utvalget på populasjonen?
- Vurderes risiko og vesentlighetsgrensene?

16. Basert på svarene fra spm. 15, hvordan tror du teknologi* kan endre disse vurderingene?

17. Hvordan dokumenterer dere:

- Analytiske handlinger gjort i revisjonen?
- Begrunnelser gjort ved valg av utvalgsmetode og -størrelse?
- Vurderingene av funn fra utvalg?
- Fortløpende eller oppsummerende dokumentering?

18. Basert på svarene fra spm. 17, hvordan tror du teknologi* kan påvirke dokumenteringen?

* Baserer valg av uttrykk på kundens svar fra del 2 (Teknologi, automatisering, digitalisering, SmartBob)

Del 4: Avslutningsvis

19. Hvordan tror du automatisering vil påvirke revisjonen generelt i fremtiden?

20. Har du noe å tilføye?

Vedlegg 2: Informasjons- og samtykkeskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet «Digitalisering av revisjonen i små og mellomstore revisjonsselskaper»?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke små og mellomstore revisjonsselskapers bruk av digitale revisjonsverktøy. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Digitale automatiske revisjonsverktøy blir mer og mer viktig i revisjonen etter hvert som revisjonskundene blir desto mer digitalisert. Dette kan vi se tydelig hos de fem store revisjonsselskapene som har de store kundene, men lite forskning er gjort på hvordan de små og mellomstore revisjonsselskapene håndterer digitaliseringsutfordringen. Basert på Finanstilsynets tematilsyn fra 2016 som så på stikkprøver i revisjon i henhold til ISA 530, har vi valgt å se på hvordan små og mellomstore revisjonsselskaper håndterer utvalgsprosessen og hvordan Prisolves SmartBob kan forbedre denne prosessen. Vår foreløpige problemstilling er: Hvordan kan automatisering påvirke utvalgsprosessen for små og mellomstore revisjonsselskaper?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Agder er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Ettersom masteroppgaven retter seg mot små og mellomstore revisjonsselskaper faller dere inn under denne populasjonen, som utgjør alle norske revisjonsselskaper utenom «de 5 store».

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at vi gjennomfører et intervju som vil ta ca. 1 time. Vi vil da spørre om risikovurdering, utvalgsprosessen, utvalgsmetodikken dere bruker, og dokumentasjon og vurderinger etter utført utvalg. Vi vil også stille spørsmål om deres innstilling og evt. bruk av digitale automatiske revisjonsverktøy og hvordan dette påvirker eller kan påvirke

revisjonen. Intervjuet vil bli tatt opp på en ikke-kommuniserbar diktafon og vi vil ta notater. Alle opplysninger og opptak vil bli lagret på universitetets skybaserte lagringstjeneste.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Det er kun forfatterne av oppgaven, Bjørnar Kallhovd og Jørgen Johannessen som vil ha tilgang til lydopptakene og personinformasjonen.
- Lydopptakene vil bli lagret på Universitetets sikre lagringstjeneste iht. Universitetets reglement om behandling av persondata. Utover lydopptaket er det svært begrenset hvilke personopplysninger vi vil samle inn.

Deltakere vil ikke kunne bli gjenkjent i oppgaven da det kun er generelle opplysninger som stillingstittel, arbeidserfaring og kundestørrelse som vil bli publisert. Verken personens eller revisjonsselskapets navn vil bli gjengitt i oppgaven.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 3. juni 2019. Alle lydopptak og personopplysninger vil bli slettet når prosjektet avsluttes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og

- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Agder ved Geir Haaland, *****, tlf: *** ** ***, eller Jørgen Johannessen, *****, tlf: *** ** ***.
- Vårt personvernombud: Ina Danielsen
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Digitalisering av revisjonen i små og mellomstore revisjonsselskaper», og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 3. juni 2019.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Refleksjonsnotat – Jørgen Johannessen

Som en del av masteroppgaven ved Handelshøyskolen på Universitet i Agder, skal masterkandidatene skrive et refleksjonsnotat. Formålet er at studenten skal bruke sin kunnskap opparbeidet gjennom masterprogrammet til å reflektere over relevante temaer, i dette tilfellet internasjonalisering, innovasjon og ansvar.

Sammendrag av studien

Temaet i denne studien har vært automatisering av revisjonen hos små og mellomstore revisjonsselskaper. Digitalisering og automatisering er et relevante tema på grunn av teknologiens hyppige utvikling, men temaet er lite diskutert utenfor de store revisjonsselskapene. For å konkretisere dette og sette det i sammenheng med segmentet vi så på, ble revisjonsverktøyet SmartBob brukt som et eksempel på automatisering. SmartBob er et norskutviklet revisjonsverktøy som ble lansert i desember 2018, og som har som formål å automatisere revisjonen i små og mellomstore revisjonsselskaper. Verktøyet er en samling av automatiske analyser, kontroller og utvalgsfunksjoner, og kan kobles opp mot kundens regnskapssystem. Da revisjon i seg selv er et stort tema å se på, spisser studien seg inn på utvalgsprosessen og tar for seg revisors risikovurdering, utvalg i revisjon og dokumentasjon av utvalgsprosessen. Studiens mål ble å kartlegge dagens praksis og hvordan automatisering kan påvirke dette.

Dataen i studien ble samlet inn gjennom dybdeintervjuer, for så å bli analysert og sammenfattet med relevant teori og tidligere forskning. Dybdeintervjuene ga oss muligheten til å komme tett på praktiserende revisorer i små og mellomstore revisjonsselskaper og høre deres erfaringer og meninger. Dette var viktig da det er lite tidligere forskning på små og mellomstore revisjonsselskaper.

Funnene i studien tyder på at automatisering kan ha en positiv påvirkning på utvalgsprosessen i små og mellomstore revisjonsselskaper. Automatiserte analyser kan gi revisor dypere innsikt i revisjonskundens virksomhet, og dermed forbedre grunnlaget revisor bruker i risikovurderingen. Automatiske utvalgsfunksjoner kan effektivisere utvalget, og åpner for en mer risikoorientert revisjon. Dokumentasjon som blir automatisk generert etter hver utført revisjonshandling kan

spare revisor for tidkrevende arbeid, samt gjøre det enklere å dokumentere fortløpende gjennom revisjonen. Vår konklusjon var derfor at automatisering kan effektivisere og forbedre utvalgsprosessen i små og mellomstore revisjonsselskaper.

Internasjonalisering

Segmentet små og mellomstore revisjonsselskaper ble i denne studien definert som norske revisjonsselskaper. Graden av internasjonalisering i disse er dermed lavere sammenlignet med de store revisjonsselskapene, som har kontorer over hele verden. Likevel er revisjon et yrke som blir påvirket av internasjonale krefter. Et eksempel på dette er hva som inngår i god revisjonsskikk, altså ISA-ene. ISA-ene, internasjonale revisjonsstandarder, blir utarbeidet av IAASB, et internasjonalt samarbeid for å sikre høy kompetanse på revisorer globalt. ISA-ene har blitt brukt mye i denne studien, da de er like gjeldene for små, som store, revisjonsselskaper. Dette fører til at alle revisorer blir påvirket av internasjonale forhold innen revisjon, når disse standardene endres. På den andre siden av temaet vårt har vi automatisering av små og mellomstore revisjonsselskaper. I de store selskapene er digitalisering og automatisering et globalt fokus, og revisjonsverktøy kan utvikles på tvers av landegrenser. For de små og mellomstore er ikke dette en mulighet, og verktøy som utvikles i utlandet passer ikke nødvendigvis praksisen her i Norge. Jeg tror likevel segmentet ser til utlandet og ønsker seg automatiserte verktøy som passer dem. Den teknologiske utviklingen er uten tvil et internasjonalt fenomen, og det er naivt å tro at det ikke vil påvirke revisjonsbransjen.

Innovasjon

Temaet digitalisering og automatisering er nært knyttet innovasjon, også i den internasjonale konteksten beskrevet over. Denne studien tok for seg revisjonsverktøyet SmartBob som et eksempel på automatisering, og dette kan anses som innovasjon for de små og mellomstore revisjonsselskapene. Segmentet har tidligere hatt digitale verktøy som metodikkprogrammer eller Excel, men ikke hatt tilgang på verktøy med automatiske funksjoner. Da SmartBob ble lansert i desember 2018 var dette helt nytt på det norske markedet. Utviklingen av SmartBob kan anses som en innovasjon for utviklere av revisjonsverktøy, mens funksjonene åpner for innovasjon av revisjonsprosessen hos brukerne. En forutsetning for innovasjon er kompetanse. I løpet av vår studie har vi sett at mange revisorer vil bli nødt til å øke sin kompetanse når det kommer til

bruken av denne typen verktøy, for å kunne utnytte det fulle potensialet. En annen forutsetningen for denne innovasjonen diskutert i oppgaven er revisjonskundene. Graden av digitalisering og automatisering av revisjonen er nært knyttet graden av digitalisering hos kunden, da revisor ikke kan bruke digitale verktøy om kunden ikke er digitalisert. Dette er en utfordring for de små og mellomstore revisjonsselskapene, da mindre kunder ofte har en mindre grad av digitalisering. På bakgrunn av diskusjonen over, kan en argumentere for at innovasjon har vært et stort fokus i denne studien.

Samfunnsansvar

Som samfunnets tillitsperson har revisor et stort ansvar. På den ene siden har revisor et ansvar for å holde seg faglig oppdatert og være uavhengig fra revisjonskundene sine. Begge disse ansvarene har blitt diskutert i studien, da revisor trenger kompetanse for å bruke avanserte verktøy, og det er risiko for å komme i konflikt med uavhengighetsreglene ved overrevidering. På den andre siden har utviklerne av revisjonsverktøy et ansvar for at verktøyet fungerer som det skal. Dette er ikke diskutert i studien, men er et viktig punkt ved nye revisjonsverktøy. Hvordan skal revisor opprettholde sitt ansvar om en god revisjon, om man ikke vet om revisjonsverktøyet utfører revisjonshandlingene korrekt? Det kan da inngå i revisors ansvar, at man må sette seg inn i nye verktøy og kvalitetssikre de. Revisors ansvar har vært en del av både emnene revisjon 1 og 2, som er viktige fag på masterstudiet.

Vedlegg 4: Refleksjonsnotat - Bjørnar Kallhovd

I forbindelse med masteravhandlingen innen Regnskap og revisjon ved Handelshøyskolen ved Universitet i Agder 2019, skal det skrives et refleksjonsnotat. Dette skal inneholde en diskusjon, hvor temaet i oppgaven skal diskuteres opp mot tre temaer som universitet trekker frem som spesielt viktige for utdanningen. Internasjonalisering, innovasjon og samfunnsansvar utgjør disse temaene. Refleksjonsnotatet skal gjøre det enklere å vurdere kvaliteten på læringsutbyttet for studenten, samt gi muligheten til å reflektere over viktige dimensjoner som man kan dra nytte av i arbeidslivet også.

Refleksjonsnotatet vil begynne med et sammendrag av oppgavens tema og viktigste funn, før jeg går i gang med selve diskusjonen mot de tre nevnte temaene.

Sammendrag av studien

Studiens formål var å undersøke hvordan automatisering kan påvirke utvalgsprosessen hos små og mellomstore revisjonsselskaper. Denne utredningen tok utgangspunkt i Finanstilsynet sitt tematilsyn fra 2016, som undersøkte etterlevelsen av ISA 530 *Stikkprøver i revisjon* hos 65 revisjonsselskaper. Den avdekket flere svakheter, spesielt hos små og mellomstore revisjonsselskaper, i forbindelse med stikkprøver i revisjonen. På bakgrunn av dette valgte vi å ta for oss segmentet små og mellomstore revisjonsselskaper og utvidet perspektivet ved å se på hele utvalgsprosessen, som i denne oppgaven utgjør risikovurdering, utvalg i revisjon og dokumentasjon. For å konkretisere automatisering og sette det i perspektiv for små og mellomstore revisjonsselskaper, ble det norskutviklede revisjonsverktøyet SmartBob brukt som et eksempel på automatisering. Basert på SmartBob og de tre delene av utvalgsprosessen ble det utarbeidet tre forskningsspørsmål som skulle belyse problemstillingen.

For å samle inn data til oppgaven, ble det gjennomført dybdeintervjuer, som er en kvalitativ datainnsamlingsmetode. Valget av metode hang sammen med vår begrensede kunnskap om temaet fra før av, og at vi ønsket å belyse både hvordan revisjonsselskapene i det valgte segmentet jobber i dag og hvordan automatisering kan påvirke dette. Det ble gjennomført syv intervjuer av revisorer i små og mellomstore revisjonsselskaper, disse var spredt i flere ulike byer i Norge. Gjennom intervjuene benyttet vi oss av en intervjuguide, som var basert på de ulike

momentene i utvalgsprosessen som studien tok for seg. Data innhentet gjennom intervjuene ble analysert og sammenstilt med relevant revisjonsteori for å besvare forskningsspørsmålene og problemstillingen. Vi dro stor nytte av emnet «Research methods in business» både ved valg av forskningsmetode og arbeidet i forbindelse med intervjuene.

Studien viste at automatisering kan påvirke dagens risikovurdering, utvalgsmetoder og dokumentasjon. Funnene tydet på positive påvirkninger, blant annet tidsbesparelse, dypere innsikt, mindre overrevidering og mer tilfredsstillende dokumentasjon. På den andre siden tydet funn på en utfordring med automatisering når det kom til de minste kundene, hvor størrelsen og kompleksiteten muligens var bedre egnet for vurderinger og metoder basert på revisors profesjonelle skjønn. Likevel, ble konklusjonen samlet sett at automatisering kan effektivisere og forbedre utvalgsprosessen i små og mellomstore revisjonsselskaper.

Internasjonalisering

Segmentet som denne studien tar for seg er små og mellomstore revisjonsselskaper som stor sett er begrenset til Norges landegrense, sammenlignet med de store internasjonale aktørene (EY, PwC, Deloitte, KMPG, BDO) som har kontorer i store deler av verdenen. Uavhengig av størrelsen på selskapet, er revisor pålagt å utføre revisjonen i samsvar med «god revisjonsskikk» som er en rettslig standard som blir utfylt av internasjonale standarder (ISA). Endringer i disse internasjonale standardene vil dermed ha en direkte innvirkning på hvordan revisor i små og mellomstore revisjonsselskaper utfører revisjonen.

Innovasjon

Den teknologiske utviklingen har ført til store endringer i alle bransjer, hvor de som ikke henger med har en fare for å bli overkjørt av andre som er med i utviklingen. Begreper som ofte nevnes i sammenheng med den teknologiske utviklingen er innovasjon og digitalisering. Innovasjon handler om at noe nytt skal være nyttig. Digitalisering dreier seg om å ta i bruk ny teknologi som kan effektivisere og forbedre ulike prosesser, slik som studien også indikerer. Disse to begrepene henger med andre ord tett sammen. I revisjonsbransjen er det et stort gap når det kommer til fokusering på og arbeid rundt innovasjon og digitalisering. Det er noen store aktører som bruker mye ressurser på å utvikle nye innovative løsninger, mens små og mellomstore aktørene i

bransjen ikke har de samme ressursene. I den senere tiden har imidlertid dette gapet blitt mindre, ved at det har kommet nye digitale verktøy på markedet som skal hjelpe revisor med utførelsen av revisjonen. I emnet Revisjon 2 fikk vi gjennom en gjesteforelesning innblikk i et nytt revisjonsverktøy, SmartBob, som vi også har bygget masteroppgaven rundt. Studien vår så på hvilken påvirkning slik digitalisering kan ha på utvalgsprosessen i revisjon. Den indikerte at bruk av digitale verktøy kan både ha en tidsbesparende og forbedrende effekt.

Revisor kan dra stor nytte av de mulige løsningene som finnes i den digitale verden, og med et økt fokus på dette kan det gjøre revisor mer oppmerksom på mulighetene det gir. Ved senere studier kan det derfor være interessant å se om små og mellomstore revisjonsselskaper har blitt mer digitaliserte, og hvilken påvirkning de har opplevd. Det kan også være interessant å undersøke om det finnes andre lignende digitale revisjonsverktøy, som kan gjøre det enklere for de øvrige i revisjonsbransjen til å holde følge med utviklingen hos de store aktørene.

Samfunnsansvar

I revisorloven står det at revisor er allmennhetens tillitsperson. Gjennom sin utøvelse av integritet, objektivitet og aktsomhet skal revisor øke tilliten til en virksomhets regnskap, slik at brukerne av regnskapet skal kunne stole på at det gir et korrekt bilde av virksomheten. I revisjonen benytter revisor seg av en revisjonsmetodikk som revisjonsselskapet har utarbeidet, dette er vanligvis bygget på de internasjonale standardene (ISA). Innholdet i standardene sier hva som er revisors oppgave og hva som forventes av revisor, blant annet ved etiske vurderinger. Det ansvaret revisor har på sine skuldre er også et tema som har vært gjennomgående i de ulike revisjonsfagene vi har hatt i løpet av masterprogrammet. Som studien har vist, kan bruken av digitale verktøy ha positiv påvirkning på revisjonen. Tidligere studier har også vist at digitale verktøy kan utføre ulike funksjoner raskere og mer nøyere enn et menneske kan gjøre selv. Ved utførelse av revisjonen, er det likevel viktig at revisor har en skeptisk holdning til informasjonen man får ut av verktøyet. Dersom man stoler blindt på informasjonen og det viser seg at kvaliteten på revisjonen har blitt dårligere, er det revisors rolle som allmennhetens tillitsperson som blir svekket. Det er derfor viktig at fremtidens revisorer har den kunnskapen som må til for å opprettholde sin rolle i samfunnet.